Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στις Ευρωπαϊκές Πολιτικές Νεολαίας

Εκπαίδευσης και Πολιτισμού

Θέμα:

Δημοκρατικό Έλλειμμα και Ευρωπαϊκή Ένωση

Προκλήσεις για το Ευρωπαϊκό Μοντέλο οργάνωσης, διακυβέρνησης και συμμετοχικής δημοκρατίας.

Θεοδώρα Τσαμπάζη Α.Μ. 26/15

Επιβλέπων Καθηγητής: Γεώργιος Βοσκόπουλος

Θεσσαλονίκη 2017

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Θεοδώρα Τσαμπάζη

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου Αργύρη και Άννα για την αμέριστη συμπαράσταση τους, καθώς και τον σύζυγό μου Αλέξανδρο για την καθημερινή του στήριξη κατά την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον αξιότιμο καθηγητή κ. Βοσκόπουλο Γεώργιο, που υπήρξε μέντορας και πολύτιμος σύμβουλός μου κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

Περιεχόμενα

Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή……..6

Κεφάλαιο 2. Η έννοια της δημοκρατίας στην Ε.Ε ……5

2.1 Ορισμός της δημοκρατίας…….....8

2.2 Η δημοκρατία στην Ε.Ε. ……..9

Κεφάλαιο 3. Το δημοκρατικό έλλειμμα……..15

3.1 Ορισμός του δημοκρατικού ελλείμματος……...15

3.2 Διαφωνίες αναφορικά με την ύπαρξη ή μη δημοκρατικού ελλείμματος…...19

3.3 Κατηγορίες δημοκρατικού ελλείμματος……....22

3.4 Αντιμετώπιση δημοκρατικού ελλείμματος…….23

Κεφάλαιο 4. Το μοντέλο Διακυβέρνησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης……25

4.1 Δομή και λειτουργίες των Ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων……..25

4.2 Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση……...32

4.3 Διαδικασία Λήψης Αποφάσεων ……..33

Κεφάλαιο 5. Η πρόκληση της συμμετοχικής δημοκρατίας…….35

5.1 Ο ρόλος της Συνθήκης της Λισσαβώνας στον περαιτέρω εκδημοκρατισμό της Ένωσης……35

5.2 Η Πρωτοβουλία των Πολιτών…….36

5.3 Η σημασία της συμμετοχής των πολιτών…….39

Κεφάλαιο 6. Οικονομική κρίση και δημοκρατία σήμερα…….40

Κεφάλαιο 7. Η Κατακλείδα……...43

Βιβλιογραφία……...48

Ηλεκτρονικές Πηγές……..51

Άρθρα……...53

Κεφάλαιο 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση συνέδεσε την αφετηρία της ως ένας θεσμός με στόχους που θα προωθούσαν την ειρήνη, την δημοκρατία και την ευημερία των κρατών μελών. Παράλληλα θέτοντας γερές βάσεις πάνω στις ηθικές αξίες της ισότητας, του σεβασμού της ετερότητας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αλληλεγγύης, δημιούργησε αρκετά υψηλές προσδοκίες, για την ομαλή και ισότιμη συνεργασία και συνύπαρξη των κρατών μελών, σε ένα ευρύτερο οικονομικά και πολιτικά προστατευμένο, ασφαλές και σταθερό περιβάλλον.

Σήμερα ωστόσο, περισσότερο από ποτέ, η ίδια η ύπαρξη και οι στόχοι της Ευρωπαϊκής Ένωσης αμφισβητούνται γερά. Οι ηθικές αξίες της κλυδωνίζονται και οι πολίτες των κρατών μελών εμφανίζονται τελείως απογοητευμένοι σχετικά με το κατά πόσο η έννοια της συμμετοχικής δημοκρατίας υφίσταται πραγματικά, αν οι αποφάσεις που λαμβάνονται και αφορούν στα κράτη μέλη αντιπροσωπεύουν τη λαϊκή βούληση ή εξυπηρετούν αποκλειστικά συγκεκριμένους σκοπούς συγκεκριμένων κρατών μελών με στόχο και μόνο την διάσωση πάση θυσία ενός ενιαίου νομίσματος και εξυπηρέτηση τεχνοκρατικών σκοπών που δεν θυμίζουν σε τίποτα τους λόγους και τα αξιακά οράματα που εξαρχής οδήγησαν στην δημιουργία του θεσμικού οικοδομήματος που λέγεται Ευρωπαϊκή Ένωση.

Η μελέτη αυτή θα αναλύσει διεξοδικά ένα από τα πιο φλέγοντα ζητήματα της Ένωσης, αυτό του δημοκρατικού ελλείμματος, του μοντέλου διακυβέρνησης και του ζητήματος της συμμετοχικής δημοκρατίας. Η Ευρωπαϊκή κρίση είναι η καλύτερη περίπτωση για να μελετηθούν τόσο οι ευπάθειες του πλαισίου της διακυβέρνησης στην Ευρώπη, όσο η ίδια η διαδικασία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η μελέτη θα αναλύσει το πλαίσιο διακυβέρνησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τον τρόπο με τον οποίο η δημοσιονομική κρίση επηρεάζει το θεσμικό προσανατολισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Υπό αυτό το πρίσμα θα αναλυθούν οι εξής παράμετροι:

Θα αναλυθεί η βασική έννοια του δημοκρατικού ελλείμματος. Πώς προέκυψε και ποιες οι συνέπειες του από την πρώτη στιγμή έως σήμερα στην δομή και εύρυθμη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Θα εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο ο ίδιος ο πυρήνας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, αντιλαμβάνεται την ύπαρξη του δημοκρατικού ελλείμματος. Επιπλέον θα αναλυθεί το κατά πόσο οι Συνθήκες είναι ικανές να αντικαταστήσουν ένα ενιαίο Ευρωπαϊκό Σύνταγμα και να καλύψουν το κενό του δημοκρατικού ελλείμματος.

Στη συνέχεια θα αναλυθεί το ευρωπαϊκό μοντέλο διακυβέρνησης και η έννοια της συμμετοχικής δημοκρατίας. Η έννοια της διακυβέρνησης και η διαφορά της από την έννοια κυβέρνηση και το μοντέλο κυβέρνησης. Θα αναλυθούν τα σημεία της Συνθήκης της Λισσαβώνας που αφορούν τη θεμελίωση της δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Θα αναλυθούν έννοιες όπως, η αρχή της δημοκρατικής ισότητας, η αρχή της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και η αρχή της συμμετοχικής δημοκρατίας. Θα εξεταστεί το κατά πόσο ενθαρρύνεται η ουσιαστική συμμετοχή των Ευρωπαίων πολιτών στην διαδικασία λήψης αποφάσεων και μέχρι ποιο βαθμό μπορούν αντικειμενικά να διαμορφώσουν πολιτικές αποφάσεις ή αν απλώς στέκονται ως άβουλοι δέκτες πολιτικών επιλογών για αυτούς χωρίς αυτούς.

Η κατακλείδα θα αφιερώσει χρόνο σε κάποια συμπεράσματα και θα γίνει μία προσπάθεια εξέτασης του μέλλοντος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και μία προσπάθεια να απαντηθούν κάποια ερωτήματα, όπως κατά πόσο η δημοκρατία στην Ευρωπαϊκή Ένωση έγινε έρμαιο του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Κεφάλαιο 2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

2.1 Ορισμός της Δημοκρατίας

Η λέξη «Δημοκρατία» έχει τις ρίζες της στην αρχαία ελληνική γλώσσα και αποτελεί την ένωση δύο λέξεων, της λέξης «δήμος» που είναι ο λαός και της λέξης «κράτος», που είναι η εξουσία. Δημοκρατία λοιπόν είναι η εξουσία του λαού, ή αλλιώς η εξουσία των πολλών, η εξουσία της πλειονότητας. Ο Ηρόδοτος διακρίνει τρεις βασικούς τρόπους διακυβέρνησης. Την ολιγαρχία, την βασιλεία και την δημοκρατία. Σε αντίθεση λοιπόν με άλλα πολιτεύματα, όπως αυτό της ολιγαρχίας ή της μοναρχίας όπου η εξουσία πηγάζει και ασκείται από λίγα ή ένα πρόσωπο, στην δημοκρατία η εξουσία πηγάζει από το λαό.

Δημοκρατία είναι το περιοδικό δικαίωμα των πολιτών να επιλέγουν κυβέρνηση και να τους δίνει την εξουσία να αποφασίζουν για αυτούς.[1]

Ο Andrew Heywood προσδιορίζει την δημοκρατία ως εξής: ένα σύστημα διακυβέρνησης των φτωχών και των μη προνομιούχων, μια μορφή διακυβέρνησης που εξυπηρετεί τα συμφέροντα του λαού, ένα σύστημα λήψης αποφάσεων που βασίζεται στην αρχή της πλειοψηφίας, ένα σύστημα πρόνοιας και αναδιανομής με στόχο την εξάλειψη των κοινωνικών ανισοτήτων, ένα μέσον νομιμοποίησης των δημοσίων αξιωμάτων μέσω των εκλογών και της λαϊκής ψήφου.[2]

Σύμφωνα με την μαρξιστική σκέψη, στην έννοια «δήμος» συμπεριλαμβάνονται μόνο οι χαμηλές κοινωνικές τάξεις, και δημοκρατία ορίζεται η ως η εξουσία των φτωχών επί των πλουσίων.[3]

Ένας άλλος ορισμός της δημοκρατίας, σύμφωνα με τον Gramsci, δίνει περιορισμένη εξουσία και σχέσεις εμπιστοσύνης μεταξύ των κυβερνώντων και των κυβερνωμένων[4].

Ο Tilly Charles περιγράφει ένα καθεστώς ως δημοκρατικό, όταν οι σχέσεις των πολιτών με το κράτος, χαρακτηρίζονται από ευρεία, ισότιμη, διασφαλισμένη και αμοιβαίως δεσμευτική διαβούλευση.[5]

[1] Βλ. Joseph Shumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy, σ. 243
[2] Βλ. Heywood Andrew, Εισαγωγή στην Πολιτική, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2006, σ. 106
[3] Βλ. Hansen Mogens Herman, Αρχαία Ελληνική και Σύγχρονη Δημοκρατία, εκδόσεις Μεσόγειος, Αθήνα 2007, σ.σ 21-22
[4] Βλ. Μακρυδημήτρης Αντώνης, Κράτος και Κοινωνία Πολιτών- Ελευθερία και Κοινωνική Δικαιοσύνη, Μεταμεσονύκτιες εκδόσεις, Αθήνα 2006, σ. 31
[5] Tilly Charles, Δημοκρατία, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011, σ.σ. 5-6

2.2 Η δημοκρατία στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Ο όρος δημοκρατία μέχρι και το 19ο αιώνα για πολλούς σήμαινε έναν τύπο διακυβέρνησης, ή ένα πολιτειακό σύστημα το οποίο είναι κατάλληλο μόνο για μικρές κοινότητες και όχι για μεγάλα σε έκταση κράτη. Σταδιακά η δημοκρατία άρχισε να δέχεται θετικότερες αξιολογήσεις, απ' ότι στο παρελθόν, παρ' όλο που ακόμη υπερτερούσε η αμφιβολία ως προς το αν η δημοκρατία είναι ένα καλό ή ένα κακό πολίτευμα.[6]

Σύμφωνα με την γνωστή φράση του Winston Churchill (1887-1956 μ.Χ). « *Η δημοκρατία σήμερα δεν είναι ένα απλό πολιτικό σύστημα, ή έστω το καλύτερο από όσα έχουν δοκιμαστεί. Δημοκρατία είναι την ημέρα των εκλογών, να πας και να ψηφίζεις τον άνθρωπο που θέλεις να εκπροσωπήσει τα συμφέροντα σου στο κοινοβούλιο».*
Η δημοκρατία τον 21^{ο} αιώνα σε αυτό που αποκαλούμε σύγχρονο Δυτικό κόσμο είναι αντιπροσωπευτική. Οι βασικές αρχές που είναι όμοιες σε γενικές γραμμές για όλα τα μοντέλα που έχουν εφαρμοστεί σε όλες τις εποχές και τις χώρες σε όλη την Ευρώπη, είναι οι εξής:

- Η αρχή της αντιπροσώπευσης ορίζει ότι η λαϊκή βούληση ασκείται έμμεσα μέσω εκλογών και μιας κυβέρνησης που έχει συγκεντρώσει την πλειοψηφία στην σχετική εκλογική διαδικασία

- Η αρχή της διάκρισης της κυβέρνησης από το πολιτικό σώμα, δηλαδή να αποδέχεται και να κάνει την δημοκρατική αρχή της πολιτικής ελευθερίας και ισότητας συμβατή με την ύπαρξη μιας κρατικής μορφής.

Η αποδοχή ύπαρξης μιας πληθώρας συμφερόντων που πρέπει να εκφραστούν και να συμβιβαστούν ώστε να μη απειλείται η κοινωνική συνοχή και πολιτική σταθερότητα.

- Η ύπαρξη κομμάτων θέτονται ως οι κεντρικοί θεσμοί που ανταγωνίζονται για την εξουσία και αρθρώνονται κυβερνητικά προγράμματα.

- Το κοινοβούλιο ως ο κεντρικός θεσμός εκπροσώπησης της λαϊκής κυριαρχίας.

- Τμηματική διασταύρωση δηλαδή της κυβέρνησης και του κοινοβουλίου.

[6] Βλ. M. Schmidt, , *Θεωρίες της Δημοκρατίας***,** Εκ. Σαββάλας, Αθήνα 2004, σ. 64

Στο άρθρο 10 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, αποτυπώνεται η αρχή της αντιπροσώπευσης, ενώ στο άρθρο 11 αποτυπώνεται η διαβουλευτική και συμμετοχική διάσταση της δημοκρατίας της ΕΕ. Παράλληλα, με το συνδυασμό των τριών άρθρων 10, 11 ΣΕΕ (αντιπροσωπευτική δημοκρατία με εκφάνσεις διαβούλευσης και συμμετοχής) και 12 (για το ρόλο των εθνικών Κοινοβουλίων) γίνεται προσπάθεια να αντικρουστούν οι αιτιάσεις περί δημοκρατικού ελλείμματος.

Τα συστήματα που υπάρχουν σήμερα στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η Προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία, η Βασιλευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία, η Προεδρική Δημοκρατία και το Ημιπροεδρικό σύστημα.

Προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία σήμερα έχουν οι:

1. Αυστρία
2. Βουλγαρία
3. Γερμανία
4. Ελλάδα
5. Εσθονία
6. Ιρλανδία
7. Ιταλία
8. Κροατία
9. Λετονία
10. Λιθουανία
11. Μάλτα
12. Ουγγαρία

13. Πολωνία

14. Πορτογαλία

15. Σλοβακία

16. Σλοβενία

17. Τσεχία

18. Φιλανδία

Βασιλευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία σήμερα έχουν οι:

1. Βέλγιο

2. Δανία

3. Ηνωμένο Βασίλειο

4. Ισπανία

5. Λουξεμβούργο

6. Ολλανδία

7. Σουηδία

Προεδρική Δημοκρατία σήμερα έχουν οι:

1. Κύπρος

Το πολίτευμα της Γαλλίας και της Ρουμανίας ονομάζεται ημιπροεδρικό σύστημα.[7]

[7] https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries_el

Τα κοινοβουλευτικά συστήματα χαρακτηρίζονται από τους περισσότερους νομικούς αλλά και πολιτικούς αναλυτές ως την πιο χαλαρή διάκριση εξουσιών, όπου η εκτελεστική εξουσία διαιρείται σε δύο όργανα. Το ένα, η κυβέρνηση, ευθύνεται απέναντι στο όργανο της νομοθετικής εξουσίας και έχει το δικαίωμα να το διαλύσει. Φαινομενικά δημιουργείται μια ισορροπία αφού στην ευθύνη των υπουργών απέναντι στο Κοινοβούλιο υπάρχει δυνατότητα διάλυσης του κοινοβουλίου από την Κυβέρνηση.

Η εκτελεστική εξουσία αποτελείται από τον αρχηγό του Κράτους που είναι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ή ο μονάρχης (Βασιλιάς) και από την κυβέρνηση. Δηλαδή είναι δυαδική. Ο αρχηγός του κράτους έχει ευρείες εξουσίες όπως το να υπογράφει διατάγματα, να κυρώνει νόμους και συνθήκες αλλά στην πραγματικότητα είναι τυπικό όργανο. Ουσιαστικά επικυρώνει την απόφαση της κυβέρνησης. Το όργανο αυτό, ασκεί πραγματική εξουσία. Περιλαμβάνει τον αρχηγό της κυβέρνησης, δηλαδή τον Πρωθυπουργό ή Πρόεδρο της κυβέρνησης, τους υπουργούς και τους υφυπουργούς.

Σε αυτή η μορφή της δημοκρατίας σύμφωνα με συγγραφείς κάνουν επίσης τη διάκριση σε κοινοβουλευτισμό με δικομματισμό και με πολυκομματισμό αλλά και σε κοινοβουλευτισμό με τη διάκριση ευρωπαϊκό και αγγλοσαξονικό. Το σύστημα των κομμάτων είναι κυρίαρχο και αναλόγως με το τι συμβαίνει δηλαδή δικομματισμός ή πολυκομματισμός η εφαρμογή του είναι πολύ διαφορετική. Το σύστημα των κομμάτων είναι κυρίαρχο στο θεσμικό πολιτικό παιγνίδι, η δομή του κοινωνικού σχηματισμού είναι καθοριστική, γιατί αυτή είναι που οργανώνει με ειδικό τρόπο την άρθρωση του οικονομικού και του πολιτικού συστήματος, της πολιτικής εκπροσώπησης και των ταξικών σχέσεων.

Στα προεδρικά συστήματα το εκτελεστικό όργανο είναι μονιστικό σε αντίθεση με το κοινοβουλευτικό σύστημα. Επίσης έχει λίγες εξουσίες απέναντι στη νομοθετική εξουσία η οποία δεν μπορεί να βάλει υπό κρίση την πολιτική του ευθύνη. Επομένως εδώ υπάρχει ισορροπία λόγω ισότητας στην ανεξαρτησία και όχι λόγω ισότητας των εξουσιών αμοιβαίας δράσης.

Ο αρχηγός του κράτους διορίζει και κατευθύνει προσωπικά τους υπουργούς που τον περιβάλλουν. Τα προεδρικά ή ημιπροεδρικά συστήματα αντιστοιχούν σε μια οικονομική και κοινωνική οργάνωση που είναι ουσιαστικά η οργάνωση του μονοπωλιακού καπιταλισμού. Ακόμη σε αυτά τα συστήματα ο συνδυασμός των τάξεων μέσα στην κοινωνία αλλά και η μορφή που παίρνουν ενώνουν την εξουσία ή οποία διαψεύδει την διάκριση των τάξεων και την νομική οργάνωση της.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση εκπληρώνει σε μεγάλο βαθμό τα κριτήρια της θεωρίας της συναρθρωτικής δημοκρατίας. Ο τύπος αυτός δημοκρατίας είναι μια κυβερνητική μορφή η οποία όταν εφαρμόζεται σε μια βαθιά διασπασμένη κοινωνία σε διάφορους τομείς, εγγυάται την κοινωνικά αποδεκτή ρύθμιση όλων των δημοσίων υποθέσεων και θεμάτων σε εθνικό επίπεδο χωρίς να θίγεται η αυτονομία των διαφόρων τομέων στο υποεθνικό επίπεδο. Κατά συνέπεια:[8]

[8] Βλ. Schmidt Manfred G., ο. π., σ.σ. 482-484

1. Είναι πολυδιασπασμένη σε διάφορους τομείς οι οποίοι έχουν ιδιαίτερα μεγάλα και βαθιά χάσματα μεταξύ τους γιατί όλοι οι τομείς είναι συγκροτημένοι σε εθνικά κράτη. Τα κράτη αυτά διατηρούν την αυτονομία τους ενώ το χάσμα είναι αγεφύρωτο σε μια σειρά από γλωσσικά, πολιτισμικά και ιστορικά χαρακτηριστικά.

2. Το βαθύ χάσμα σε επιλεγμένους τομείς της Ευρωπαϊκής Ένωσης γεφυρώνεται πολιτικά. Αυτό επιτυγχάνεται με τον καταμερισμό της εξουσίας και την διασφαλισμένη συμμετοχή αντιπροσώπων όλων των κρατών μελών σε συλλογικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων μέσω διαπραγματεύσεων, αντιπαραθέσεων και συμβιβασμών.

3. Η αυτονομία των κρατών μελών διατηρείται εξολοκλήρου σε τομείς που έχουν εξαιρεθεί από την πολιτική ενοποίηση και εν μέρει σε τομείς που έχουν μεταβιβαστεί εξουσίες στο υπερεθνικό επίπεδο της ΕΕ.

4. Η αντιπροσώπευση στα συλλογικά όργανα είναι κατά βάση αναλογική.

5. Υπάρχει δικαίωμα «βέτο» σε σημαντικά ζητήματα και το μεγαλύτερο μέρος των σημαντικών αποφάσεων λαμβάνονται με ομοφωνία.

Συμπερασματικά η ΕΕ μπορεί να θεωρηθεί ως ένα σύστημα συναρθρωτικής δημοκρατίας και ως μία κρατική μορφή που διέπεται από ένα πολιτικό σύστημα. Η κρατική αυτή μορφή όμως υπολείπεται σημαντικά από το να χαρακτηριστεί ως κράτος καθώς δεν διαθέτει τα βασικά στοιχεία που συνθέτουν το σύγχρονο κράτος που είναι η Επικράτεια, ο Λαός, η Εξουσία και η Κυριαρχία [9] καθώς και το μονοπώλιο της νομίμως ασκούμενης βίας, όπως το όρισε ο Max Weber[10], που σε ένα κράτος ταυτίζεται με την κυβέρνηση. Σύμφωνα με τον Rousseau η κυβέρνηση που είναι απαραίτητη για τη λειτουργία του πολιτικού σώματος βρίσκεται σε έναν χώρο ανάμεσα στην κυρίαρχη λαϊκή εξουσία και το κράτος και δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς τη λαϊκή εξουσία.[11] Η απουσία συνεπώς μιας κυβέρνησης στην ΕΕ ισοδυναμεί με τη μη ύπαρξη κράτους.

Πραγματοποιώντας μια αναδρομή στο παρελθόν, διαπιστώνουμε ότι στην Ένωση κάποια κράτη εκφράζονται άμεσα μέσω του δημοψηφίσματος και κάποια άλλα

---

[9] Σκουλάς Γιώργος, Πολιτική Επιστήμη και Ιδεολογίες, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2010, σ.σ.208-213

[10] Βλ. Μακρυδημήτρης Αντώνης, ο. π., σ.84

[11] Σκουλάς Γιώργος, Εισαγωγή στην Πολιτική Φιλοσοφία και Θεωρία – Ρεύματα Σκέψης και Στοχαστές της Νεωτερικότητας, ο. π., σ.σ.292-293

αρκούνται στη διαδικασία επικύρωσης μιας συνθήκης από τους εκπροσώπους τους στα εθνικά κοινοβούλια. Αυτό οφείλεται στην αυτονομία της έννομης τάξης των κρατών μελών.

Αρκετοί σήμερα υποστηρίζουν ότι η δημοκρατική νομιμοποίηση της ενωσιακής εξουσίας υπήρξε ανεπαρκής, ενώ υποστηρίχτηκε επίσης ότι δημοκρατία με την έννοια και τη μορφή που θα ήταν αναγνωρίσιμη σε επίπεδο εθνικού κράτους, δεν υπάρχει.[12]

[12] Βλ. Α. Μοσχονάς, *Ευρωπαϊκή Ένωση, επίκαιροι προβληματισμοί,* εκδόσεις ΕΞΑΝΤΑΣ, Αθήνα, 2000, σ. 25

Κεφάλαιο 3. ΤΟ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΈΛΛΕΙΜΜΑ

3.1 Ορισμός του Δημοκρατικού Ελλείμματος

Αντίθετα με τις αυτοκρατορίες του παρελθόντος, η Ευρωπαϊκή Ένωση βασίζεται στη δημοκρατία και στην αρχή της ελεύθερης και ισότιμης συνεργασίας. Καμία χώρα μέχρι σήμερα, δεν υποχρεώθηκε να μπει στην Ευρωπαϊκή Ένωση ή να παραμείνει μέσα σε αυτήν, παρά την συλλογική επιθυμία των πολιτών της.[13]

Η έννοια «δημοκρατικό έλλειμμα» αναφέρεται *«στο κενό ανάμεσα στην δημοκρατική πρακτική στη θεωρία και στην πράξη»*[14] και παραπέμπει στο ερώτημα κατά πόσον η Ευρωπαϊκή Ένωση λειτουργεί με δημοκρατικό τρόπο.

Το ζήτημα αφορά κυρίως την εξουσία και τις αρμοδιότητες που πηγάζουν από τα θεσμικά όργανα της Ένωσης και σε ποιο βαθμό αλληλεπιδρούν με τις κυβερνήσεις του εκάστοτε κράτους μέλους.

Το κατά πόσον η συνεργασία των υπερεθνικών θεσμικών οργάνων[15] και των εθνικών κυβερνήσεων προάγει την δημοκρατική λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ασκείται πολιτικός έλεγχος, είναι ένα ζήτημα το οποίο είναι υπό αμφισβήτηση και θεωρητικά, αλλά και πρακτικά.

Το δημοκρατικό έλλειμμα είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται από τα άτομα που ισχυρίζονται ότι τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι διαδικασίες λήψης αποφάσεών τους στερούνται δημοκρατικής νομιμότητας και ότι φαίνονται απρόσιτα στον απλό πολίτη, εξαιτίας της περιπλοκότητάς τους. Το πραγματικό δημοκρατικό έλλειμμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης φαίνεται να αφορά την απουσία ευρωπαϊκής πολιτικής ζωής. Οι ψηφοφόροι της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν θεωρούν ότι διαθέτουν αποτελεσματικό τρόπο να απορρίψουν μια «κυβέρνηση» που δεν τους ικανοποιεί και να αλλάξουν με κάποιον τρόπο την πορεία της πολιτικής ζωής και των πολιτικών.[16]

Η δημοκρατική νομιμότητα αποτελούσε λεπτό ζήτημα σε κάθε στάδιο της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Αντιμετωπίστηκε στις διακυβερνητικές διασκέψεις που οδήγησαν στην υπογραφή των Συνθηκών του Μάαστριχτ, του Άμστερνταμ και της Νίκαιας, ενισχύοντας τις αρμοδιότητες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (ΕΚ) και διευρύνοντας τους τομείς στους οποίους διέθετε εξουσίες λήψης αποφάσεων από κοινού με το Συμβούλιο. Κατά συνέπεια, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο εξελίχθηκε από συμβουλευτική συνέλευση σε συνομοθέτη.[17]

---

[13] Βλ. Λουκάς Τσούκαλης, Ποια Ευρώπη;, Εκδόσεις Ποταμός, Αθήνα 2004, σ. 319
[14] Βλ. Thomas D. Zweifel, Democratic Deficit? Institutions in the European Union, Switzerland and the United States, Lexington, New York, 2002, σ. 2
[15] Κυρίως Επιτροπή και Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
[16] http://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/democratic_deficit.html
[17] http://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/democratic_deficit.html

Δύο κρίσιμα και οντολογικά ερωτήματα αφορούν το δημοκρατικό έλλειμμα. Είναι οι θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης δημοκρατικοί και σε ποιο βαθμό λειτουργεί δημοκρατικά η Ευρωπαϊκή Ένωση όταν λαμβάνονται αποφάσεις; [18]

Ο Thomas D. Zweifel θέτει μία σειρά από πεδία[19] στα οποία εκτιμά ότι υπάρχει πρόβλημα, όπως η έλλειψη νομιμοποίησης (μη επαρκής συμμετοχή των πολιτών στις Ευρωεκλογές), έλλειψη διαφάνειας (μυστικότητα στον τρόπο λειτουργίας του Συμβουλίου), έλλειψη συγκατάθεσης (ενίσχυση πρακτικών ενισχυμένης πλειοψηφίας), έλλειμα σε επίπεδο απόδοσης ευθυνών (τρόπος λειτουργίας Επιτροπής και Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας[20]), έλλειψη προστασίας (αδυναμίες κοινωνικής πολιτικής).

Η πορεία που έχει χαράξει η Ευρωπαϊκή Ένωση θέτει το ερώτημα εάν υπάρχει δημοκρατικό έλλειμμα στην Ευρώπη των 28 και κατά πόσον η Συνθήκη της Λισαββώνας έχει συμβάλλει στην μείωσή του.

Παρά τις διαβεβαιώσεις της ίδιας της Ένωσης για αυξημένη διαφάνεια και δημοκρατία, αρκετές είναι οι φωνές που το αμφισβητούν και κάνουν λόγο για την ύπαρξη σημαντικού δημοκρατικού ελλείμματος και κλυδωνισμούς που αυτό επιφέρει καθημερινά στις σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών αλλά και σε ρήξεις που πρόκειται να επιφέρει στο άμεσο και έμμεσο μέλλον. Πλήθος αποφάσεων νομιμοποιούνται διαδικαστικά και με τρόπο ουσιαστικό, με αποτέλεσμα να προωθείται η αποτελεσματικότητα και όχι η δημοκρατικότητα.

Ωστόσο εκεί που το πρόβλημα είναι περισσότερο εμφανές, είναι στο κομμάτι της νομιμοποίησης των αποφάσεων των οργάνων της Ένωσης στα μάτια των ευρωπαίων πολιτών. Οι πολίτες δεν αισθάνονται μέρος των αποφάσεων καθώς η μοναδική τους εμπλοκή στα τεκταινόμενα είναι οι Ευρωεκλογές. Παρ' όλα αυτά οι περιορισμένες αρμοδιότητες του Ευρωκοινοβουλίου ακόμη και μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λισσαβόνας και η μειωμένη προβολή των δραστηριοτήτων του από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης των χωρών μελών, έχουν ωθήσει τους Ευρωπαίους πολίτες να αισθάνονται αποξενωμένοι από τις διαδικασίες. Το γεγονός αυτό εκφράζεται από τη συμμετοχή στις Ευρωεκλογές, καθώς οι πολίτες των κρατών-μελών δε νοιώθουν ότι δύνανται να επηρεάσουν στο ελάχιστο τις συνολικές πολιτικές της Ε.Ε. Αυτό εξηγείται από τη σημαντική αποχή από τις ευρωεκλογές που τον Μάιο του 2014 έφθασε στο 42,61%[21]. Θα πρέπει όμως να ληφθεί όμως υπόψη ότι η απομάκρυνση των πολιτών από την πολιτική δεν χαρακτηρίζει μόνο την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά σχεδόν όλες τις αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες, όπου ένα μεγάλο μέρος απέχουν από τις εθνικές εκλογές. [22]

---

[18] Βλ. Thomas D. Zweifel, ο., π., σ. 2

[19] Ibid, σ. 12

[20] Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα πρακτικά, θεσμικά με βάση τις Συνθήκες και ουσιαστικά, λειτουργεί χωρίς να υπόκειται σε κανένα πολιτικό έλεγχο. Ωστόσο, καμία ομοσπονδιακή κεντρική τράπεζα στον κόσμο δεν υπόκειται σε περισσότερο κρατικό έλεγχο, καθώς είναι όλες ανεξάρτητες. Ο Πρόεδρος της ΕΚΤ περνάει από δημόσια ακρόαση ενώπιον επιτροπής του ΕΚ και τα πρακτικά της δημοσιεύονται.

[21] Ιωακειμίδης Π. Κ., Η Συνθήκη της Λισσαβώνας - Παρουσίαση, ανάλυση, αξιολόγηση, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2008, σ.σ. 93-94 & K. Featherstone, «Jean Monnet and the democratic deficit in the European Union», Journal of Common Market Studies, τομ. 32, τχ. 2, Ιούνιος 1994

[22] Νίκος Μούσης, Ευρωπαϊκή Ένωση, δίκαιο, οικονομία, πολιτική, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2015, σ. 178

Η συζήτηση για το δημοκρατικό έλλειμμα επικεντρώνεται συχνά στις αρμοδιότητες και εξουσίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Όπως σημειώνει ο Παναγιώτης Ήφαιστος το ζήτημα του δημοκρατικού ελλείμματος δεν αφορά μόνο το ρόλο του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αλλά σχετίζεται τόσο με την άσκηση λαϊκής κυριαρχίας όσο και με τον τρόπο λήψης αποφάσεων στους συλλογικούς θεσμούς. Το ζήτημα της άσκησης λαϊκής κυριαρχίας είναι αμφιλεγόμενο, κρίσιμο, ευαίσθητο και ταυτόχρονα δύσκολο να αντιμετωπιστεί.[23]

Το ζήτημα του δημοκρατικού ελλείμματος συνδέεται ρητά με την ισχύ και τις δικαιοδοσίες του κράτους στα φιλελεύθερα δημοκρατικά συστήματα[24]. Χαρακτηριστικό είναι ότι «*η ΕΕ χάνει σε αξιοπιστία, οι Ευρωπαίοι πολίτες απομακρύνονται και αδιαφορούν, άλλοι αδιαφορούν και άλλοι απορρίπτουν*»[25]. Οι ευρωπαϊκές πολιτικές ηγεσίες αδυνατούν να ανταποκριθούν στις προσδοκίες των ευρωπαίων πολιτών, γεγονός που μελλοντικά δύναται να αποτελέσει αδυναμία για το ευρωπαϊκό οικοδόμημα.

Ο όρος «δημοκρατικό έλλειμμα» έχει επίσης χρησιμοποιηθεί για την απόρριψη πολιτικών επιλογών των ηγεσιών και των θεσμικών οργάνων της Ένωσης. Ο Γ. Βοσκόπουλος ορθά επισημαίνει ότι «*το πρόβλημα νομιμοποίησης των πολιτικών της ΕΕ αποτελεί διαχρονικά ένα προσδιοριστικό χαρακτηριστικό του πλαισίου λειτουργίας της Ένωσης και αφορά το δημοκρατικό έλλειμμα*».[26]

Επί της ουσίας ο όρος « δημοκρατικό έλλειμμα » εμφανίζεται τα τελευταία περίπου 16 έτη. Το δημοκρατικό έλλειμμα μπορεί έχει την έννοια του αποκλεισμού των Ευρωπαίων πολιτών από την διαδικασία λήψης αποφάσεων. Ο αποκλεισμός αυτός οδηγεί στην απογοήτευση των πολιτών και την απομάκρυνση τους από τις ευρωπαϊκές διαδικασίες άρα και την ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση[27]. Αυτό συμβαίνει καθώς οι πολίτες αισθάνονται ανήμποροι να επηρεάσουν και να δρομολογήσουν πολιτικές.

Η αίσθηση της έλλειψης δημοκρατίας και αντιπροσωπευτικότητας στα όργανα ενισχύεται και από συνοδευτικούς και προσδιοριστικούς παράγοντες, όπως οι δαιδαλώδεις διαδικασίες που είναι δυσνόητες από τους πολίτες, το άνισο ειδικό βάρος των κρατών-μελών στη λήψη αποφάσεων, η θεσμική αδυναμία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου να επηρεάσει με τρόπο ουσιαστικό, αποφάσεις που λαμβάνονται σε επίπεδα ηγετικών ομάδων ή τεχνοκρατών.

---

[23] Στεφάνου Κ. – Τσινισιζέλης Μ. – Φατούρος Αρ. – Χριστοδουλίδης Θ. (Επιμέλεια), *Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές - Τόμος Α΄: Ενοποιητική δυναμική – Δικαιοπραξία – Διακυβέρνηση*, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2006, Παναγιώτης Ήφαιστος σ.σ.169-171

[24] Βλ. Carol Harlow, *Accountability in the European Union,* Oxford University Press, Oxford, 2002, σ. 6

[25] Βλ. . Τσάτσος, «*Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία, για μία ένωση λαών με ισχυρές πατρίδες»,* Εκδόσεις Καστανιώτης, Αθήνα, 2001, σ. 26

[26] Γιώργος Α. Βοσκόπουλος, Ευρωπαϊκή Ένωση, Θεσμοί, Πολιτικές, Προκλήσεις, Προβληματισμοί, Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 31

[27] http://www.dw-world.de/dw/article/0,,4307075,00.html, 26/12/2010

Το δημοκρατικό έλλειμμα σύμφωνα με μία άλλη κριτική θεώρηση που το βλέπει από διαφορετική οπτική γωνία μπορεί να διαχωριστεί σε δύο συνιστώσες. Στην τυπική και στην κοινωνική του μορφή[28]. Από την πλευρά της τυπικής του διάστασης έχει σημειωθεί μεγάλη πρόοδος στη μείωση του κυρίως με την αύξηση των αρμοδιοτήτων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και τη μεγαλύτερη διαφάνεια και νομιμότητα των αποφάσεων. Το πρόβλημα εξακολουθεί να παραμένει πολύ μεγάλο όμως από την πλευρά της κοινωνική του διάστασης.

Η κοινωνική διάσταση του δημοκρατικού ελλείμματος αφορά το βαθμό της κοινωνικής αποδοχής του συστήματος, δηλαδή το πώς οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται στην πραγματικότητα την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα θεσμικά της όργανα. Απάντηση στην υπόθεση αυτή αποτελεί και πάλι η χαμηλή προσέλευση στις εκλογές για το Κοινοβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι ευρωπαίοι πολίτες δεν γνωρίζουν αρκετά για την λειτουργία της και τα θεσμικά της όργανα. Η Ένωση θεωρείται ότι βρίσκεται πολύ μακριά από τους πολίτες. Αυτή η άγνοια προκαλεί αντικίνητρα και έλλειψη ενδιαφέροντος για τη συμμετοχή στις υποθέσεις της.

[28] Avbelj Matej, «Can the New European Constitution Remedy the EU "Democratic Deficit"?», EU Monitoring and Advocacy Program, Open Society Institute, Ιούνιος 2009

3.2 Διαφωνίες αναφορικά με την ύπαρξη ή μη του δημοκρατικού ελλείμματος

Το ερώτημα κατά πόσον η Ευρωπαϊκή Ένωση λειτουργεί δημοκρατικά, προκάλεσε ιστορικά ένα πεδίο έντονων διαφωνιών μεταξύ των Ευρωπαίων. Δύο διαφορετικές απόψεις συγκρούονται για την ποιότητα της δημοκρατίας στην Ένωση. Οι δύο τάσεις επικεντρώνονται στο έλλειμμα δημοκρατίας που παρουσιάζει η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω των κεντρικών της οργάνων σε θέματα νομοθετικά, εκτελεστικά, λήψης αποφάσεων καθώς και σε άλλα θέματα που άπτονται του ευρύτερου τρόπου λειτουργίας της.

Η πρώτη θέση υποστηρίζει πως η Ένωση διαθέτει επαρκή δημοκρατική νομιμοποίηση, ενώ οι υποστηρικτές της δεύτερης θέσης ισχυρίζονται πως η Ένωση υποφέρει από μια δομική έλλειψη δημοκρατίας, υπάρχει δηλαδή δημοκρατικό έλλειμμα.[29]

Οι υποστηρικτές της πρώτης άποψης, που χαρακτηρίζεται και ως δημοκρατική θέση, στηρίζουν την άποψη πως η ποιότητα της δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι επαρκώς νομιμοποιημένη, και ότι είναι η ποιότητα της δημοκρατίας των χωρών μελών που αποτελούν την Ευρωπαϊκή Ένωση στο εσωτερικό τους, που προσφέρει αυτήν την επαρκή νομιμοποίηση στην Ένωση διαμέσου των Συνθηκών. Σύμφωνα λοιπόν με τους ισχυρισμούς τους, η Ευρωπαϊκή Ένωση προέκυψε ως αποτέλεσμα των Συνθηκών, οι οποίες συμφωνήθηκαν και υπεγράφησαν από εκπροσώπους δημοκρατικά νομιμοποιημένων κυβερνήσεων που προέκυψαν από δημοκρατικά εκλεγμένα Εθνικά Κοινοβούλια. Κατά συνέπεια προκύπτει μια έμμεση νομιμοποίηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τους ίδιους τους πολίτες.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση καλύπτει με τον καλύτερο τρόπο τις ελλείψεις και τα κενά της νομιμοποίησης και αυτό αποδεικνύεται από πράξεις προώθησης της δημοκρατίας, όπως η καθιέρωση του δικαιώματος ψήφου στις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με την συνεχή αναβάθμιση μέσω των Συνθηκών των αρμοδιοτήτων του[30].

Η νομιμοποίηση των θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης λαμβάνεται άμεσα, όσον αφορά το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αφού το τελευταίο εκλέγεται άμεσα από τους Ευρωπαίους πολίτες, λαμβάνεται έμμεσα για το Συμβούλιο, αφού αποτελείται από μέλη νομιμοποιημένων εθνικών κυβερνήσεων που και αυτά με τη σειρά τους έχουν εκλεγεί άμεσα από τους Ευρωπαίους πολίτες, που διατηρούν μάλιστα το δικαίωμα του βέτο στα περισσότερα σημαντικά ζητήματα, και λαμβάνεται έμμεσα για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή από τη στιγμή που εκλέγεται από το Συμβούλιο και επικυρώνεται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο[31]. Οι υποστηρικτές της δημοκρατικής θέσης αποδέχονται μεν την ύπαρξη δημοκρατικού ελλείμματος κατά τη διαδικασία την πολιτικής ολοκλήρωσης, το χαρακτηρίζουν δε, ως δημοκρατικά νομιμοποιημένο δημοκρατικό έλλειμμα.[32]

Οι οπαδοί της άποψης περί δομικού δημοκρατικού ελλείμματος, δεν αμφισβητούν το γεγονός πως η Ένωση διαθέτει έναν σημαντικό βαθμό νομιμοποίησης. Σύμφωνα όμως με τα κριτήρια των περισσότερων θεωριών της δημοκρατίας, τα δομικά

[29] Βλ. Schmidt G. Manfred, ο. π., σ. 478
[30] Ibid., σ.479
[31] Βλ. Schmidt G. Manfred, ο. π., σ .478
[32] Ibid σ. 481

δημοκρατικά ελλείμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρά την πρόοδο που έχει γίνει εξακολουθούν να παραμένουν μεγάλα[33]. Το διάχυτο αυτό έλλειμμα δημοκρατίας, δεν είναι τόσο φαινόμενο συγκυριακό, ως αποτέλεσμα των ατελών ακόμη ευρωπαϊκών θεσμών, αλλά κυρίως δομικό και έχει να κάνει με την αυξανόμενη σήμερα αντικειμενική αδυναμία του οποιουδήποτε κοινωνικού σώματος να λειτουργήσει ως γνήσια πολιτικό σώμα έκφρασης της λαϊκής κυριαρχίας[34].

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είναι ο θεσμός που λειτούργησε διαχρονικά ως αντίρροπο έρεισμα στην ύπαρξη του δημοκρατικού ελλείμματος και ως πηγή νομιμοποίησης των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όμως παρά την ενίσχυση και διεύρυνση των αρμοδιοτήτων του συνεχίζει να στερείται σημαντικά των εξουσιών και αρμοδιοτήτων ενός Εθνικού Κοινοβουλίου. Τα αποτελέσματα των ευρωεκλογών, με τη συνεχώς μειωμένη συμμετοχή των πολιτών, πιστοποιούν το πρόβλημα του δημοκρατικού ελλείμματος[35].

Η πεποίθηση ότι το δημοκρατικό έλλειμμα θα περιοριζόταν με την συνεχή αναβάθμιση και ενίσχυση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου δέχτηκε ενστάσεις με το επιχείρημα ότι υπάρχει δομικό έλλειμμα δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση που έχει πολλές ρίζες. Κάποιες από τις ρίζες του προβλήματος εντοπίζονται στον τρόπο εκλογής, καθώς και λειτουργίας των θεσμικών οργάνων.

Πάνω σε αυτό το θέμα παρατηρούμε ότι η εκτελεστική εξουσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δηλαδή η Επιτροπή, δεν εκλέγεται άμεσα από τους πολίτες αλλά διορίζεται από τις κυβερνήσεις των κρατών μελών διαμέσου μιας συχνά αδιαφανούς διαδικασίας διαπραγμάτευσης, με τη σύμπραξη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου[36]. Εξαιτίας της έλλειψης ενός πανευρωπαϊκού χαρακτήρα αναφορικά με τη διαμόρφωση πολιτικής βούλησης λόγω της απουσίας ενός ζωτικού ενοποιητικού συστήματος ενδιάμεσων θεσμών, στα κόμματα, στις ομάδες και στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, προκύπτει ως συμπέρασμα το γεγονός πως δε συντελείται κάποια διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικής βούλησης[37].

Οι εκπρόσωποι της άποψης περί ύπαρξης του δημοκρατικού ελλείμματος στηλιτεύουν και την αδιαφανή και ερήμην των πολιτών διαδικασία στελέχωσης των κορυφαίων θέσεων στην εκτελεστική και νομοθετική εξουσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και στην παντελή έλλειψη λογοδοσίας οργάνων όπως η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Στην επικράτεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης το χάσμα μεταξύ αυτών που ασκούν την εξουσία και αυτών που υπόκεινται σε αυτή είναι μεγάλο. Αυτή την πεποίθηση την ενισχύει ακόμη περισσότερο ο σημαντικός βαθμός αύξησης της διεθνοποίησης της οικονομίας και της πολιτικής, καθώς επίσης και η ευρωπαϊκή ενοποίηση, η οποία μέχρι τώρα συνοδευόταν από μια «διαδικασία άνισου εξευρωπαϊσμού»[38].

[33] Ibid, σ.σ. 481-484
[34] Μοσχονάς Ανδρέας (επιμέλεια), *Ευρωπαϊκή Ένωση επίκαιροι προβληματισμοί*, Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων – Ευρωπαϊκή Έδρα Jean Monnet – Πανεπιστήμιο Κρήτης, Εξάντας Εκδοτική ΑΕ, Αθήνα 2000, σ.13 και Κων/νος Τσουκαλάς σ.σ.25-33
[35] Βλ. Ιωακειμίδης Π.Κ, ο. π., σ.95
[36] Βλ. Schmidt, Manfred G., ο. π, σ.487
[37] Ibid, σ. 487
[38] Ibid, σ. 485

Ο Schmidt υποστηρίζει πως η συνένωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν είναι δημοκρατική, αλλά γραφειοκρατική και στηρίζεται σε μια νόμιμη κυριαρχία με την έννοια του Weber,[39] που επικαλείται για την αναγνώριση της μια νόμιμη εξουσία. Η εξουσία της, έχει το ένδυμα του συναρθρωτικού κράτους με εκτεταμένα συμβούλια ειδικών και εκπροσώπων συμφερόντων και των κρατών μελών, με παρέμβαση του άμεσα εκλεγμένου Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Η εξουσία αυτή έχει νομιμοποιηθεί έμμεσα από τη συνεργασία σε διακυβερνητικό επίπεδο των δημοκρατικών κρατών.[40]

Τα παραπάνω υπογραμμίζουν την ανάγκη αποτελεσματικότητας, συμμετοχής και ουσιαστικού επαναπροσδιορισμού της διαδικασίας ολοκλήρωσης σε ένα περισσότερο ανθρωποκεντρικό και συμμετοχικό πλαίσιο.

Ο Γιώργος Βοσκόπουλος τονίζει πως «η μη διεξαγωγή δημοψηφισμάτων για καταλυτικής σημασίας ζητήματα που αφορούν στο μέλλον και την ποιότητα ζωής των Ευρωπαίων πολιτών, καταδεικνύει την απροθυμία των πολιτικών ελίτ να καταστήσουν τους πολίτες συμμέτοχους, συνδιαμορφωτές, και κοινωνούς της διαδικασίας ολοκλήρωσης».[41]

Το πρόβλημα του δημοκρατικού ελλείμματος στον τρόπο διαχείρισης των κοινών στον ευρωπαϊκό χώρο, αποτελεί ένα θεμελιώδες και δυσεπίλυτο πρόβλημα που αφορά το δημοκρατικό πλαίσιο λειτουργίας της Ένωσης και παραπέμπει στο βαθμό νομιμότητας του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας της.[42]

Η υιοθέτηση υπερεθνικών δομών προϋποθέτει μεταξύ άλλων, την εφαρμογή και υιοθέτηση σε πρακτικό και θεσμικό επίπεδο απόλυτα διαφανών πρακτικών, οι οποίες θα νομιμοποιήσουν αποφράσεις οι οποίες θα λαμβάνονται σε υπερεθνικά κέντρα λήψης αποφάσεων. Το πρόβλημα θα διογκωθεί αν δεν ενισχυθεί περαιτέρω ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το οποίο εκλέγεται άμεσα από το σύνολο των εκλογικών σωμάτων. [43]

Σύμφωνα με τον Thomas Zweifel, «η Ευρωπαϊκή Ένωση νομιμοποιείται από τις άλλες χώρες μέλη, ωστόσο οι πιθανότητες μεταφοράς νομιμοποίησης είναι σημαντικά περιορισμένες. Αν η δημοκρατία σημαίνει ότι οι κυβερνήσεις αντλούν νομιμοποίηση από τη συγκατάθεση των πολιτών τους, τότε αυτό δε σημαίνει ότι συγκατάθεση που δίνεται άπαξ και διά παντός, αλλά συγκατάθεση που πρέπει να δίνεται ξανά και ξανά συμπεριλαμβανομένης και της δυνατότητας να μην δίνεται. Ωστόσο θεσμικά δεν υπάρχει τρόπος επικύρωσης ή απόρριψης με ψήφο.»[44]

[39] Ibid, σ. 487
[40] Ibid, σ. 489
[41] Βλ. Γιώργος Βοσκόπουλος, ο.π., σ. 34
[42] Ibid, σ . 34
[43] Βλ. Philippe de Schoutheete, The Case for Europe, Unity, Diversity and Democracy in the European Union, Rienner publishers, London 2000. Ακόμα Brent F. Nielsen and Alexander C-G. Subb(eds.), The European Union, Readings on the Theory and Practice of European Union, Macmillan Press, 1998
[44] Βλ. Thomas Zweifel, ο.π., σ. 14. Βλ. ακόμα την ανάλυση στο Π. Ιωακειμίδης, Η Πόλη και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, αναζητώντας μία νέα προσέγγιση στη διαδικασία της πολιτικής ολοκλήρωσης, ο.π., σ. 31

3.3 Κατηγορίες δημοκρατικού ελλείμματος

Η έννοια «δημοκρατικό έλλειμμα» έχει αναδείξει στη διεθνή βιβλιογραφία τέσσερις επιμέρους κατηγορίες. Ο M. Goodhart[45] θεωρεί ότι διακρίνονται οι εξής τύποι: Θεσμικό, Εκτελεστικό, Δευτερεύων, Δομικό.

Ως θεσμικό έλλειμμα ορίζονται οι παραλείψεις και τις ατέλειες στο σχεδιασμό και τη λειτουργία των οργανισμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η κριτική που ασκείται αφορά την αδυναμία ουσιαστικής παρέμβασης του πολίτη στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την αδυναμία των ανώτατων οργάνων να κατανοήσουν και να εκφράσουν τη συνολική βούληση των ευρωπαίων πολιτών. Παράλληλα, ο τρόπος που λειτουργούν τα κόμματα εντός του Κοινοβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κρίνεται ως αποξενωμένη από τα πραγματικά ζητήματα, γεγονός όμως που αμφισβητείται έντονα.

Το Εκτελεστικό έλλειμμα ή έλλειμμα επιδόσεων σύμφωνα με τον Fritz Scharpf (1997),[46] είναι η αρνητική ενσωμάτωση των κρατών-μελών υπό ενιαίες πολιτικο-οικονομικές και η παγκοσμιοποίηση των θεσμών στα πλαίσια ενός νέο-φιλελεύθερου μοντέλου που με αυτόν τον τρόπο επηρεάζουν την απόδοσή τους. Σε πρακτικό επίπεδο, στην προσπάθεια να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις της Ένωσης δημοσιονομικά, φορολογικά και κοινωνικά, υποβαθμίζεται το κράτος πρόνοιας και η λήψη αποφάσεων με τον μέγιστο δημοκρατικό τρόπο. Για την αντιμετώπιση του εκτελεστικού ελλείμματος συστήνει την απορρόφηση των όποιων κραδασμών που προκαλούν οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τα ίδια τα όργανα της, ώστε να δημιουργηθεί ένα κράτος πρόνοιας στους πολίτες.

Δευτερεύον ή διπλό ή εγχώριο χαρακτηρίζεται το έλλειμμα το οποίο δεν συμβαίνει σε πρώτο βαθμό εντός των οργάνων της Ένωσης αλλά στο εσωτερικό των κρατών μελών. Η τελευταία κατηγορία ελλείμματος αποκαλείται στη διεθνή βιβλιογραφία ως διαρθρωτική και αφορά προβλήματα που προκύπτουν από διαρθρωτικές και εννοιολογικές διαφορές μεταξύ της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των πολιτικών των κρατών-μελών. Ουσιαστικά, αναφέρονται στην έλλειψη κεντρικής κοινής πολιτικής σε κρίσιμα ζητήματα, γεγονός που στα μάτια των πολιτών αποτυγχάνει να εμφανιστεί ως ενιαία πολιτική οντότητα με κοινό λόγο. Η κριτική που ασκείται στην ένωση στους θεσμούς αλλά και στον τρόπο λειτουργίας της έγκειται όπως αναφέραμε και παραπάνω στο γεγονός ότι προκαλεί την αδιαφορία των Ευρωπαίων πολιτών και τους αποξενώνει από την λήψη αποφάσεων. Η μη συμμετοχή των πολιτών στην ανωτέρω διαδικασία συνεπώς προσδίδει στην Ευρωπαϊκή Ένωση έναν μη- δημοκρατικό χαρακτήρα[47], καθώς δεν τους καθιστά κοινωνούς της ενοποιητικής διαδικασίας.

3.4 Η αντιμετώπιση του δημοκρατικού ελλείμματος

[45] Βλ. Michael Goodhart (2007), Europe's Democratic Deficits through the Looking Glass: The European Union as a Challenge for Democracy, Perspectivs on Politics, σ. 568

[46] Βλ. Fritz W. Scharpf (1997), Games real Actors Play, Actor Centered Institutionalism in Policy Research, WestView Press, σ. 83

[47] Βλ. Alex Warleigh, Democracy and the European Union: theory, practice and reform, SAGE, UK, 2003, σ.σ. 3-12

Σε κάθε στάδιο της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, η αντιμετώπιση του δημοκρατικού ελλείμματος και της δημοκρατικής νομιμοποίησης γίνεται ένα ζήτημα όλο και πιο έντονο και αναγκαίο. Οι προσπάθειες να αμβλυνθούν ζητήματα δημοκρατικής νομιμοποίησης μέσα από τις Συνθήκες εστιάστηκαν κυρίως στην αλλαγή του τρόπου λήψης αποφάσεων και στην ενίσχυση των αρμοδιοτήτων και εξουσιών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Παρόλα αυτά, επικρατεί η άποψη ότι ακόμα και η πλήρης αναβάθμιση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, δεν θα έλυνε επαρκώς το πρόβλημα του δημοκρατικού ελλείμματος.[48].

Αξίζει να σημειωθεί ωστόσο, ότι έχουν γίνει σημαντικές προσπάθειες για την αντιμετώπιση του δημοκρατικού ελλείμματος και σε άλλα πεδία εκτός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Η υιοθέτηση για παράδειγμα της «αρχής της επικουρικότητας» και η Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία Πολιτών αποτέλεσαν σημαντικά βήματα στην κατεύθυνση αυτή. Με τη σειρά τους όμως, και αυτά τα μέσα νομιμοποίησης στην πράξη συναντούν τεράστιες δυσκολίες, κάνοντάς τα απρόσιτα για τους πολίτες, μόλις συνειδητοποιήσουν την δαιδαλώδη διαδικασία τους.

Οι Ευρωπαίοι ηγέτες φαίνεται ότι αντιλήφτηκαν πως το δημοκρατικό έλλειμμα λειτουργεί ως τροχοπέδη για την περαιτέρω ευρωπαϊκή ενοποίηση και την ολοκλήρωση. Η αντίληψη που υπάρχει ότι η πορεία των ευρωπαϊκών λαών προς τη συνεργασία και την ολοκλήρωση πρέπει να συνεχίσει να αποτελεί προνόμιο και επιλογή των ευρωπαϊκών ηγεσιών συνιστά μία ελιτίστικης υφής προσέγγιση που πρέπει να απορρίπτεται προκειμένου να προστατευθούν τα επιτεύγματα μίας μακροχρόνιας και επίπονης προσπάθειας[49].

Οι πιθανές λύσεις που έχουν τεθεί με στόχο τον περιορισμό του δημοκρατικού ελλείμματος ποικίλουν σε εύρος και στα πεδία εφαρμογής. Για το σκοπό της αντιμετώπισης του δημοκρατικού ελλείμματος προτάθηκαν πιθανές λύσεις που ποικίλουν σε εύρος και σε πεδία εφαρμογής για παράδειγμα.[50]

- ✓ Η πανευρωπαϊκή άμεση εκλογή του προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (Michael Zürn, 1996)

- ✓ Ο δημοκρατικός εμπλουτισμός με αλλαγές του αρχικού δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης

- ✓ Η καθιέρωση πανευρωπαϊκών δημοψηφισμάτων για εξαιρετικής σημασίας ζητήματα με δικλίδες ασφαλείας κατά των πλειοψηφικών επιλογών (Heidrun Abromeit)

- ✓ Η οικοδόμηση και η ανάπτυξη «διασυνοριακών σφαιρών δημοσιότητας» για τη δημιουργία μιας πανευρωπαϊκής δημόσιας σφαίρας (Jachtenfuchs, 1999)

[48] Βλ. Στεφάνου Κ. – Τσινισιζέλης Μ. – Φατούρος Αρ. – Χριστοδουλίδης Θ. (Επιμέλεια), ο. π., Κων/νος Στεφάνου, σ.536
[49] Βλ. Βοσκόπουλος Α. Γιώργος, ο. π., σ. 31
[50] Βλ. Schmidt G. Manfred, ο. π., σ.σ.490-491

- ✓ Η μετάβαση από τις διακυβερνητικές διαπραγματεύσεις στη συμβουλευτική πολιτική (Joerges & Neyer, 1998)

- ✓ Η αντιμετώπιση των προβλημάτων δημοκρατίας της ΕΕ στο εθνικό επίπεδο των κρατών αντί του ευρωπαϊκού επιπέδου (Scharpf, 1999)

Κεφάλαιο 4. ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

4.1 Δομή και λειτουργίες των Ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων

Η ενοποιητική πορεία της Ευρώπης αποτελεί εδώ και έξι δεκαετίες έναν στόχο ο οποίος έχει απασχολήσει, όχι μόνο τις πολιτικές ελίτ, αλλά κυρίως τους ευρωπαϊκούς λαούς που καλούνται να συναινέσουν σε μια διαδικασία που αφορά τη διαμόρφωση ενός μοντέλου διακυβέρνησης στο οικονομικό, κοινωνικό και πολιτισμικό πεδίο και την ενίσχυση όλων αυτών των στοιχείων και αξιών που μπορούν να αποτελούν «κοινή ευρωπαϊκή κληρονομιά».[51]

Η ταυτότητα της Ένωσης αποτελούσε πάντα ένα σημαντικό ζήτημα. Όλες αυτές οι διαφορετικές ταυτότητες περνάνε από ένα συνεχή επαναπροσδιορισμό καθώς η Ένωση επεκτείνεται. Όλο και περισσότερα μέλη προστίθενται σε αυτό το μοντέλο πολλών και διαφορετικών πολιτισμών, ωστόσο κάνει ακόμα πιο απαιτητική τη διαμόρφωση μιας κοινής ιδεολογίας και ταυτότητας. Η διεύρυνση της Ευρώπης φαίνεται να είναι ένα εργαλείο που θα ενισχύει την σταθερότητα και την ειρήνη μέσω της ολοκλήρωσης και της πολυεπίπεδης ανεξαρτησίας. Ωστόσο το ζήτημα της διεύρυνσης είναι αυτό που έχει προκαλέσει και τους προβληματισμούς γύρω από το ζήτημα της ταυτότητας. Το ζήτημα της Ευρωπαϊκής ταυτότητας έχει αναλυθεί περισσότερο ως προς το ερώτημα « τι εστί Ευρωπαίος». Ποια είναι αυτή η κοινή πολιτική κουλτούρα που δεν υπονοεί ένα κοινό πολιτισμικό υπόβαθρο, αλλά την κοινή πολιτική της Ένωσης στα εσωτερικά αλλά και διεθνή δρώμενα[52].

Για να είναι αποδεκτή από όλα τα μέρη η εκπόνηση μιας κοινής πολιτικής, πρέπει να επιδιώκει να ικανοποιεί ή τουλάχιστον να μην παραβλέπει τα συμφέροντα των μερών και γι' αυτό, οι κυβερνήσεις όλων των κρατών μελών πρέπει να συμμετέχουν στην διαδικασία λήψης των αποφάσεων, έτσι ώστε να μην δημιουργούνται παίγνια μηδενικού αθροίσματος. [53]

Η συμμετοχή τους μπορεί να είναι άμεση ή έμμεση. Οι αποφάσεις για θεμελιώδεις κοινές πολιτικές, οι οποίες απαιτούν νέες μεταβιβάσεις εθνικής κυριαρχίας προς τη συμμετοχική ή υπερεθνική κυριαρχία, παίρνονται από συμμετέχουσες κυβερνήσεις και σκιαγραφούνται σε Συνθήκες, οι οποίες υπογράφονται από αυτές και επικυρώνονται πάλι από αυτές μετά από εξουσιοδότηση καθενός από τα εθνικά κοινοβούλια των κρατών μελών. Οι αποφάσεις για δευτερογενείς κοινές πολιτικές, δηλαδή αυτές που χρειάζονται για να υλοποιήσουν τους στόχους που τέθηκαν σε Συνθήκη, λαμβάνονται από τα κοινά θεσμικά όργανα, τα οποία έχει ιδρύσει η Συνθήκη, σύμφωνα με τις διαδικασίες και ακολουθώντας νομικούς τύπους που έχουν συμφωνηθεί σε αυτή τη Συνθήκη. Αντίθετα από μια οργάνωση διακυβερνητικής συνεργασίας, όπου οι κυβερνήσεις είναι πρωταγωνιστές, στη διαδικασία πολυεθνικής ολοκλήρωσης, οι κυβερνήσεις των κρατών μελών διευθύνουν το έργο από τα παρασκήνια, αλλά αφήνουν την σκηνή στους πρωταγωνιστές, δηλαδή στους εκπροσώπους τους στα θεσμικά όργανα, τους οποίους έχουν ορίσει οι ίδιες. [54]

[51] Million- Delson Chantal, Le Principe de Subsidiarite, P.U.F., Paris 1993, σ. 93
[52] Βλ. George Voskopoulos, Transatlantic Relations and European Integration, Realities and Dilemmas, Hyderabad: ICFAI University Press, 2006
[53] Βλ. Νίκος Μούσης, ο.π., σ.42
[54] Ibid

Σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λισσαβώνας το θεσμικό πλαίσιο περιλαμβάνει επτά όργανα [55], το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο των Υπουργών, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Ελεγκτικό Συνέδριο.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο και η Επιτροπή επικουρούνται από την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΟΚΕ) και από την Επιτροπή των Περιφερειών (ΕτΠ) οι οποίες ασκούν Συμβουλευτικά καθήκοντα.

Ως βασικοί πρωταγωνιστές της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης θεωρούνται τα πέντε όργανα, τα οποία παρεμβαίνουν ιδιαίτερα στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και επομένως στη διακυβέρνηση της Ένωσης. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο που καθορίζει τους στόχους των κοινών πολιτικών, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή που κάνει τις προτάσεις για την λήψη των αποφάσεων και είναι κυρίως υπεύθυνη για την εκτέλεση των κοινών πολιτικών, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο των Υπουργών που παίρνουν τις αποφάσεις και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο που ελέγχει την νομιμότητα των αποφάσεων αυτών.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο είναι ο αρχιτέκτονας του κοινοτικού οικοδομήματος. Αυτό δίνει την αναγκαία ώθηση για την ανάπτυξη της Ένωσης, καθορίζει τους γενικούς πολιτικούς προσανατολισμούς και λύνει τα πιο σημαντικά προβλήματα της ευρωπαϊκής οικοδόμησης. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο είναι πάνω από όλα ένας χώρος όπου οι ηγέτες των κρατών μελών ανταλλάσσουν ελεύθερα και άτυπα τις απόψεις τους.[56] Αποτελείται από τους αρχηγούς κρατών ή κυβερνήσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και τον Πρόεδρο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συμπεριλήφθη για πρώτη φορά στις κοινοτικές Συνθήκες με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη το 1986. Η Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992 επισημοποίησε το ρόλο του στο θεσμικό μηχανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την παροχή της αναγκαίας ώθησης και τον καθορισμό των γενικών πολιτικών προσανατολισμών της. Η Συνθήκη της Λισσαβώνας κατέστησε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο πλήρες θεσμικό όργανο της Ένωσης και καθόρισε ως βασική του αρμοδιότητα να παρέχει την αναγκαία ώθηση για την ανάπτυξη της και να καθορίζει τους γενικούς πολιτικούς προσανατολισμούς και τις προτεραιότητες της. [57] Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο δεν ασκεί νομοθετική λειτουργία.

Πέρα των περιπτώσεων για τις οποίες οι Συνθήκες ορίζουν αλλιώς, οι αποφάσεις παίρνονται με συναίνεση, κατόπιν ομοφωνίας δηλαδή των μελών του[58]. Σε ορισμένες περιπτώσεις όμως που προβλέπονται στις Συνθήκες της ΕΕ, αποφασίζει με ειδική πλειοψηφία. Η προϋπόθεση της συναίνεσης σε μια Ευρώπη 28 μελών ενέχει τον κίνδυνο να οδηγεί τις συνόδους κορυφής σε ένα τέλμα συζητήσεων και σε μια σειρά μακροχρόνιων διαβουλεύσεων με αρνητικές επιπτώσεις στην συνέχιση της ολοκλήρωσης και της εμβάθυνσης.

[55] Βλ. άρθρο 9 Συνθήκης της Λισσαβώνας, http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:FULL:EL:PDF
[56] Βλ. Νίκος Μούσης, ο.π., σ. 43
[57] http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_1.3.6.pdf
[58] Βλ. Νίκος Μούσης, ο.π., σ. 42

Σύμφωνα με το άρθρο 235 ΣΛΕΕ, όταν οι αποφάσεις παίρνονται με ψηφοφορία, ο πρόεδρος και ο ομόλογος του της Επιτροπής δεν έχουν δικαίωμα ψήφου. Κάθε μέλος του Ευρωπαϊκού συμβουλίου μπορεί να αντιπροσωπεύσει μόνο ένα από τα λοιπά μέλη, ενώ οι αποχές παρόντων ή αντιπροσωπευμένων μελών δεν εμποδίζουν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο να αποφασίζει στις περιπτώσεις που απαιτείται ομοφωνία[59].

Η δύναμη του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου είναι ακριβώς η έλλειψη γραφειοκρατίας και τυπικότητας, που επιτρέπουν τη δημιουργία ενός συναδελφικού πνεύματος μεταξύ των ηγετών των κρατών μελών της Ευρώπης. Πρέπει να σημειωθεί πως οι αρχηγοί των κρατών μελών δεν υιοθετούν νομικές πράξεις οι οποίες δεσμεύουν τυπικά τα κράτη μέλη και οι διαβουλεύσεις τους καταλήγουν στη δημοσίευση κοινών δηλώσεων που περιλαμβάνουν γενικές κατευθύνσεις και οδηγίες για τις μελλοντικές ενέργειες της Ένωσης.[60]

Τέλος σύμφωνα με το άρθρο 15 ΣΕΕ, καθιερώνεται ένας μόνιμος πρόεδρος, ο οποίος εκλέγεται από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο με ειδική πλειοψηφία των μελών του για θητεία δυόμιση ετών, άπαξ ανανεώσιμη[61].

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Από τη γένεση της Κοινότητας, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία συνήθως ονομάζεται απλά Επιτροπή (Κομισιόν), είναι ο θεματοφύλακας των Συνθηκών και η κινητήριος δύναμη της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης.

Παίζει το ρόλο του διασφαλιστή της ορθής εφαρμογής του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τα κράτη μέλη και προωθεί το συλλογικό συμφέρον, όντας ανεξάρτητο όργανο από τις κυβερνήσεις της Ένωσης. Απαρτίζεται από 28 επιτρόπους με πενταετή θητεία οι οποίοι προτείνονται από την κυβέρνηση κάθε κράτους μέλους.

Εξαιτίας κυρίως του τρόπου διορισμού της, η Επιτροπή είναι ένα από τα όργανα που προκαλούν ακόμα περισσότερο το ζήτημα της δημοκρατικής νομιμότητας. Με τη Συνθήκη της Λισσαβώνας συνδέθηκε άμεσα η επιλογή του Προέδρου της Επιτροπής με το αποτέλεσμα των εκλογών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, δίνοντας με αυτόν τον τρόπο μεγαλύτερη δημοκρατική νομιμότητα στον πρόεδρο της Επιτροπής. Ο πρόεδρος της Επιτροπής εκλέγεται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με την πλειοψηφία του όλου αριθμού των μελών μετά από πρόταση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, το οποίο λαμβάνει υπόψη το αποτέλεσμα των Ευρωεκλογών και εάν ο υποψήφιος ανήκει στην πολιτική ομάδα που πλειοψήφησε στις Ευρωεκλογές. Εάν ο υποψήφιος Πρόεδρος δεν συγκεντρώσει την απαιτούμενη πλειοψηφία των μελών του ΕΚ, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο προτείνει μέσα σε έναν μήνα με ειδική πλειοψηφία νέο υποψήφιο, ο οποίος πρέπει να εκλεγεί με την ίδια διαδικασία από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. [62]

Οι Επίτροποι επιλέγονται από τον Πρόεδρο της Επιτροπής από τους καταλόγους των υποψηφίων που υποβάλουν τα κράτη μέλη. Οι Επίτροποι κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους δε ζητούν, ούτε αποδέχονται υποδείξεις από καμία κυβέρνηση, με

[59] http://europa.eu/pol/pdf/qc3209190elc_002.pdf
[60] Βλ. Νίκος Μούσης, ο.π., σ. 43
[61] http://europa.eu/pol/pdf/qc3209190elc_002.pdf
[62] Βλ. Νίκος Μούσης, ο.π., σ. 45

τις κυβερνήσεις να υποχρεούνται να σέβονται αυτή την αρχή. Ωστόσο το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει τη δύναμη να υποβάλει σε εξέταση κάθε επίτροπο ως προς το πρόγραμμα και τις ιδέες του και μπορεί να υποβάλει ενστάσεις ως προς την καταλληλότητα του για την αρμοδιότητα του μέσα στην Επιτροπή [63].

Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι η Επιτροπή τυγχάνει και αυτή με τη σειρά της μιας έμμεσης νομιμοποίησης, αφού που οι επίτροποι ορίζονται από το Συμβούλιο και η διαδικασία επικυρώνεται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, καθώς η Επιτροπή είναι υποχρεωμένη να λογοδοτεί σε αυτό.

Τέλος, όπως αναφέρθηκε παραπάνω η Επιτροπή είναι ο φύλακας των Συνθηκών και του «κοινοτικού κεκτημένου». Μία από τις ουσιώδεις αποστολές της είναι να επαγρυπνεί για τον σεβασμό από τα κράτη μέλη των υποχρεώσεων τους και για την σωστή εφαρμογή από αυτά των διατάξεων των Συνθηκών και του απορρέοντος από αυτές δικαίου. [64]

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Χάρη στην άμεση εκλογή του από τους λαούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο είναι το μοναδικό πολυεθνικό κοινοβούλιο στον κόσμο και παίζει ολοένα και σημαντικότερο ρόλο στην ευρωπαϊκή οικοδόμηση. Ενώ αρχικά ο ρόλος του υπήρξε συμβουλευτικός, μεγάλωνε προοδευτικά με τις αναθεωρήσεις των Συνθηκών, ιδίως στο νομοθετικό πεδίο. [65]

Μετά τις Ευρωεκλογές του 2014, 751 Ευρωβουλευτές εκπροσωπούν περισσότερους από 500 εκατομμύρια πολίτες σε 28 κράτη μέλη. Βάσει των Συνθηκών της Ένωσης, οι έδρες κατανέμονται μεταξύ των κρατών σύμφωνα με την αρχή της «φθίνουσας αναλογικότητας», το οποίο σημαίνει ότι οι χώρες με μεγαλύτερο πληθυσμό διαθέτουν περισσότερες έδρες από τις μικρότερες χώρες, αλλά και ότι οι μικρότερες χώρες διαθέτουν μεγαλύτερο αριθμό εδρών σε σχέση με εκείνον που θα διέθεταν εάν εφαρμοζόταν αυστηρή αναλογικότητα. Το ελάχιστο όριο είναι έξι μέλη ανά κράτος μέλος και το ανώτατο όριο ενενήντα έξι έδρες. Το Κοινοβούλιο έχει τέσσερις βασικές αποστολές, τη νομοθετική, την πολιτική, τη δημοσιονομική και την ελεγκτική. [66]

Την νομοθετική και τη δημοσιονομική αρμοδιότητα την ασκεί από κοινού μαζί με το Συμβούλιο. Ο τρόπος λειτουργίας του στοχεύει στη μείωση του δημοκρατικού ελλείμματος καθώς, ο δημοκρατικός έλεγχος που ασκεί σε Συμβούλιο και Επιτροπή, υποχρεώνει τα δύο όργανα αυτά να ενημερώνουν και παραδίδουν αναφορές στο Κοινοβούλιο για τις ενέργειές τους[67].

Η «διαδικασία συναπόφασης» του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με το Συμβούλιο, που μετονομάστηκε σε «συνήθη νομοθετική διαδικασία», επεκτάθηκε σε αρκετά νέα πεδία, όπως η δικαιοσύνη και ορισμένες πτυχές της κοινής εμπορικής και της κοινής γεωργικής πολιτικής, αλλά και σε θέματα που άπτονται του προϋπολογισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

[63] Βλ. Νίκος Μούσης, ο.π., σ. 44
[64] Βλ. Νίκος Μούσης, ο.π., σ. 46
[65] Βλ. Νίκος Μούσης, ο.π., σ. 50
[66] Βλ. Μούσης Νίκος, ο. π., σ. 50
[67] Ibid

Η πολιτική λειτουργία του Κοινοβουλίου, είναι επίσης σημαντική καθώς ως εκπρόσωπος 500 εκατομμυρίων πολιτών και κατεξοχήν ευρωπαϊκό πολιτικό βήμα, το Κοινοβούλιο είναι φυσικός εντολέας της ευρωπαϊκής οικοδόμησης.[68]

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο πέρα από την αύξηση του κύρους των Ευρωπαϊκών κομμάτων, ενισχύει το διάλογο σε κοινοτικό επίπεδο και προάγει την συνεργασία μεταξύ των ευρωπαίων πολιτών, προσδίδοντας περισσότερη δημοκρατική νομιμοποίηση στις σχέσεις μεταξύ των θεσμικών οργάνων της Ένωσης και των ευρωπαίων πολιτών.

Το Συμβούλιο

Σύμφωνα με τον Jean- Louis Quermonne [69], ο ευρωπαϊσμός ως ιδεολογικό κίνημα, ξεκίνησε με το συνέδριο στη Χάγη, τον Μάιο του 1948. Έναν χρόνο αργότερα, δημιουργείται ο πρώτος ουσιαστικά πανευρωπαϊκός διακυβερνητικός οργανισμός, το Συμβούλιο της Ευρώπης.

Ο Γιώργος Βοσκόπουλος τονίζει, ότι η δημιουργία κοινών θεσμών, στόχευε να ενισχύσει τη συνεργασία και την ειρήνη στην Ευρώπη, τουλάχιστον μεταξύ των χωρών της δυτικής Ευρώπης. [70]

Αρχικά το Συμβούλιο ήταν η μόνη νομοθετική εξουσία στη Κοινότητα, και αυτός ήταν ο βασικός λόγος για την ύπαρξη του δημοκρατικού ελλείμματος. Οι αναθεωρήσεις των Συνθηκών, έδιναν ολοένα και περισσότερες εξουσίες στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, κάνοντας το Συμβούλιο μία από τις δύο νομοθετικές αρχές και μειώνοντας με αυτόν τον τρόπο το δημοκρατικό έλλειμμα. Το Συμβούλιο απαρτίζεται από έναν αντιπρόσωπο κάθε κράτους μέλους σε υπουργικό επίπεδο, εξουσιοδοτημένο να δεσμεύει την κυβέρνηση του κράτους μέλους που αντιπροσωπεύει. [71]

Το Συμβούλιο, αποφασίζει με ειδική πλειοψηφία που ορίζεται σε ποσοστό τουλάχιστον 55% των κρατών μελών του, το οποίο περιλαμβάνει τουλάχιστον δεκαπέντε από αυτά και αντιπροσωπεύει κράτη μέλη που συγκεντρώνουν ποσοστό τουλάχιστον 65% του πληθυσμού της Ένωσης. Η ψήφος δηλαδή υπολογίζεται μία φορά στη βάση της ισοτιμίας των κρατών, δηλαδή στη λογική της Ένωσης κρατών, και μία φορά στη βάση των πληθυσμών των κρατών, δηλαδή στη λογική της Ένωσης πολιτών οργανωμένων σε λαούς[72].

Το Συμβούλιο των Υπουργών στην πραγματικότητα πρόκειται για δέκα επιμέρους συνθέσεις οι οποίες συνδυάζουν διαφόρους τομείς (γενικές υποθέσεις, εξωτερικές

[68] Ibid
[69] Βλ. Jean- Louis Quermonne, Το πολιτικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005, σ. 21
[70] Βλ. Γιώργος Βοσκόπουλος, Η οικοδόμηση της Ευρώπης, Ειρήνη- Συμφιλίωση- Συνεργασία- Ολοκλήρωση, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2009
[71] Ibid, σ. 52
[72] Βλ. Τσάτσος Θ. Δημήτρης, ο. π., σ.115

υποθέσεις ή οικονομικά και δημοσιονομικά θέματα κτλ.). Σύμφωνα με τη Συνθήκη της Λισσαβώνας η προεδρία των συνθέσεων του Συμβουλίου - πλην της σύνθεσης των εξωτερικών υποθέσεων - ασκείται από τους αντιπρόσωπους των κρατών μελών βάσει συστήματος ισότιμης εναλλαγής ορισμένου με απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, η οποία λαμβάνεται με ειδική πλειοψηφία [73].

Η εναλλαγή της προεδρίας μειώνει το πρόβλημα του δημοκρατικού ελλείμματος παρέχοντας την ευκαιρία σε κάθε χώρα να ηγηθεί και να αποδείξει την ικανότητά της στο να προωθεί πολιτικές σε συνεργασία πάντα με την Επιτροπή και παράλληλα ενισχύει το κλίμα συνεργασίας μεταξύ των κρατών μελών.

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο

Η Ανώτατη δικαστική εξουσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, ερμηνεύει με συνέπεια και ομοιομορφία το ευρωπαϊκό δίκαιο και επιβάλλει τον σεβασμό του από όλα τα κράτη μέλη και τους υπηκόους αυτών. Εκδικάζει υποθέσεις διενέξεων μεταξύ κρατών μελών και της Επιτροπής και υποθέσεις που παραπέμπονται από τοπικά δικαστήρια για διευκρίνιση της ευρωπαϊκής νομοθεσίας.

Το Δικαστήριο απαρτίζεται από ένα δικαστή ανά κράτος μέλος. Επικουρείται από εννέα γενικούς εισαγγελείς. Το Γενικό Δικαστήριο απαρτίζεται από έναν τουλάχιστον δικαστή ανά κράτος μέλος και ασχολείται κυρίως με υποθέσεις ιδιωτών και εταιρειών καθώς και ορισμένων οργανισμών. Ο διορισμός των μελών του Δικαστηρίου και του Γενικού Δικαστηρίου γίνεται με κοινή συμφωνία των κυβερνήσεων των κρατών μελών, μετά από διαβούλευση και γνωμοδότηση ειδικής επιτροπής για την καταλληλότητα των προτεινομένων υποψηφίων, για θητεία έξι ετών.[74]

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα είναι υπεύθυνη για το ενιαίο νόμισμα της Ευρώπης, το ευρώ, και για τη νομισματική πολιτική της ζώνης του ευρώ που αποτελείται από 19 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το διοικητικό συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας στελεχώνεται από την εξαμελή εκτελεστική επιτροπή του που διορίζεται με ειδική πλειοψηφία από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και από τους 19 διοικητές των εθνικών κεντρικών τραπεζών των χωρών της ζώνης του ευρώ.[75]

Η Κεντρική Τράπεζα και οι εθνικές τράπεζες που αποτελούν το Ευρωσύστημα, έχουν ως στόχο τη διατήρηση και διαφύλαξη της σταθερότητας των τιμών και της αξίας του ευρώ.

Οι Συνθήκες έχουν διασφαλίσει την ανεξαρτησία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Ούτε τα όργανα της Ένωσης, ούτε οι εθνικές κυβερνήσεις των κρατών

[73] Βλ. Μούσης Νίκος, ο. π., σ.σ, 52-53
[74] Ibid, σ. 54
[75] https://www.ecb.europa.eu/ecb/html/index.el.html

μελών της, μπορούν να κάνουν υποδείξεις ή να επηρεάσουν τα μέλη των οργάνων λήψης αποφάσεων της Κεντρικής Τράπεζας. Το διοικητικό συμβούλιο της, δεν μπορεί να λογοδοτήσει σε κανένα από τα κράτη μέλη, ούτε σε κάποιο άλλο ευρωπαϊκό όργανο.

Το Ελεγκτικό Συνέδριο

Το Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο είναι ανεξάρτητο θεσμικό όργανο που ελέγχει τα οικονομικά της Ευρωπαϊκής Ένωσης.[76] Ελέγχει τους λογαριασμούς του συνόλου των εσόδων και εξόδων κάθε οργανισμού ιδρυόμενου από την Ένωση. Ειδικότερα ελέγχει τη νομιμότητα και την κανονικότητα των εσόδων και εξόδων και οφείλει να αναφέρει οποιαδήποτε παρατυπία. Σκοπός του είναι να διασφαλίσει τη χρηστή διαχείριση των χρημάτων των ευρωπαίων φορολογουμένων. [77]

Αποτελείται από ένα μέλος από κάθε κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης που διορίζεται με συμφωνία των κυβερνήσεων ύστερα από διαβούλευση με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

[76] http://www.eca.europa.eu/el/Pages/ecadefault.aspx
[77] Βλ. Μούσης Νίκος, ο. π., σ. 58

4.2 Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είναι ούτε κράτος, ούτε ομοσπονδιακή ένωση, ούτε διακυβερνητικός οργανισμός, αλλά μία οντότητα ξεχωριστή.

Σε αντίθεση με το κλασικό παραδοσιακό μοντέλο κυβέρνησης, όπου υπάρχει μία ενιαία διοικητική λογική βασισμένη σε ένα ενιαίο δημόσιο δίκαιο και Σύνταγμα, που καθορίζει τις βασικές αρχές οργάνωσης και λειτουργίας των συντεταγμένων εξουσιών, στο μοντέλο διακυβέρνησης δεν υφίσταται ενιαίο δημόσιο δίκαιο, γιατί δεν υπάρχει μια ενιαία πηγή δικαίου. Υπάρχουν πολλοί διαφορετικοί «παίκτες» με δικούς τους κανονισμούς.

Ο όρος διακυβέρνηση είναι ευρύτερος από αυτόν της κυβέρνησης. Συνεπώς η κυβέρνηση μπορεί να θεωρηθεί ως μια συγκεκριμένη πτυχή της διακυβέρνησης. Η «*μετάβαση από την κυβέρνηση στην διακυβέρνηση» εκφράζει τη διαδικασία μετασχηματισμού του κρατικού φαινομένου στην κατεύθυνση της δημιουργίας ενός ευέλικτου και επιτελικού κράτους.*» [78]

Στο κλασικό μοντέλο κυβέρνησης απαντάται η ιεραρχική διάρθρωση των συντεταγμένων εξουσιών, δηλαδή το απλό γραμμικό μοντέλο μεταβίβασης εντολών, όπου η λήψη αποφάσεων είναι γρήγορη και αποτελεσματική. Αντίθετα στο μοντέλο διακυβέρνησης, οι παίκτες δεν υπακούν αναγκαστικά σε ιεραρχικές λογικές στο στάδιο προετοιμασίας πολιτικών. Στο ζήτημα ανάληψης ευθυνών ή νοοτροπίας, δεν υπάρχει σχετική ευκολία στο μοντέλο διακυβέρνησης λόγω της πολυπλοκότητας και λόγω του ότι ο κάθε διακυβευματούχος έχει διαφορετική διοικητική λογική οργάνωσης και λειτουργίας.

Για την Ευρωπαϊκή Ένωση «διακυβέρνηση» σημαίνει ότι αρμοδιότητες και δικαιοδοσίες που μέχρι πριν υπάγονταν στον αποκλειστικό και αδιαμεσολάβητο έλεγχο των κρατών μελών εκχωρούνται σε φορείς και θεσμούς προς τα πάνω σε υπερεθνικό επίπεδο (π.χ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ευρωπαϊκό Δικαστήριο), προς τα κάτω σε υποεθνικό επίπεδο (π.χ. Περιφέρειες και Δήμοι) και πλαγίως σε ανεξάρτητους οργανισμούς και φορείς της κοινωνίας των πολιτών (π.χ. ΜΚΟ, Ανεξάρτητες Διοικητικές Αρχές).

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν υπάρχει κυβέρνηση με την έννοια που την γνωρίζουμε στα εθνικά κράτη, με κάποιον αρχηγό της κυβέρνησης και τους υπουργούς, αλλά υπάρχει ένα μοναδικό πρότυπο διακυβέρνησης με υπερεθνικές εξουσίες και στοιχεία εθνικής κυβέρνησης και διακυβέρνησης. Η διατήρηση κυριαρχικών δικαιωμάτων από τα κράτη μέλη σε τομείς όπως η εξωτερική πολιτική, η άμυνα και η δημόσια τάξη ερμηνεύεται ως επιβίωση του στοιχείου της κυβέρνησης, το οποίο τελεί σε μια ιδιόμορφη συμβίωση με το στοιχείο της μεταεθνικής διακυβέρνησης[79].

[78] Σκανδάμης Νίκος, Το παράδειγμα της Ευρωπαϊκής διακυβέρνησης – Μεταξύ κυριαρχίας και αγοράς, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα Κομοτηνή 2006, σ. 164
[79] Βλ. Σκανδάμης Νίκος, ο. π., σ.169

Το 2000, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβώνας τέθηκαν νέοι στρατηγικοί στόχοι[80] για την Ευρώπη έτσι ώστε να μπορέσει να ανταπεξέλθει στις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης, της νέας οικονομίας και να αποτελέσει μία άκρως ανταγωνιστική οικονομία, βασισμένη στη γνώση και στη κοινωνία της πληροφορίας. Το σημείο 38 των Συμπερασμάτων διακηρύσσει την εισαγωγή της «Ανοικτής Μεθόδου Συντονισμού[81]» και διευκρινίζει ότι «*θα ακολουθηθεί μια πλήρως αποκεντρωμένη προσέγγιση σύμφωνη με την αρχή της επικουρικότητας, στο πλαίσιο της οποίας η Ένωση, τα κράτη μέλη, οι περιφερειακές και τοπικές βαθμίδες καθώς και οι κοινωνικοί εταίροι και η κοινωνία των πολιτών θα συμμετέχουν ενεργά μέσω διαφόρων μορφών εταιρικής σχέσης*».

Στο πλαίσιο αυτό αρχίζει να αναδύεται η έννοια της Ευρωπαϊκής Διακυβέρνησης, η οποία αποκρυσταλλώνεται στην Λευκή Βίβλο για την Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση.

Το 2001 στη Λευκή Βίβλο για την Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση, η Επιτροπή πρότεινε για τον τρόπο με τον οποίο η Ένωση κάνει χρήση των εξουσιών που τις αναθέτουν οι πολίτες, τη διεύρυνση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων όσον αφορά την πολιτική προκειμένου να επιτύχει τη μεγαλύτερη συμμετοχή πολιτών και οργανώσεων στη χάραξη και την εφαρμογή της κοινοτικής πολιτικής[82].

4.3 Διαδικασία λήψης αποφάσεων

Η Ευρωπαϊκή Ένωση βασίζεται σε Συνθήκες οι οποίες καθορίζουν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων και τις εξουσίες που ασκούν τα θεσμικά όργανα και οι φορείς δράσης στο πλαίσιο των διαδικασιών αυτών. Στις ιδρυτικές Συνθήκες περιγράφεται ένα πρότυπο διαμόρφωσης πολιτικών και λήψης αποφάσεων σύμφωνα με το οποίο η Επιτροπή προτείνει, το Κοινοβούλιο διατυπώνει τη γνώμη του, το Συμβούλιο αποφασίζει και όταν καταρτιστεί η νομοθετική πράξη το Δικαστήριο ερμηνεύει[83]. Αυτό το πρότυπο συμπληρώθηκε και τροποποιήθηκε πολλές φορές με την αναθεώρηση των Συνθηκών. Το σύστημα λήψης αποφάσεων εξελίσσεται συνεχώς καθ' όλη τη διάρκεια της Ευρωπαϊκής ενοποίησης σε μια διττή προσπάθεια για περισσότερη αποτελεσματικότητα στις αποφάσεις της ΕΕ αφενός και μεγαλύτερη νομιμοποίηση αυτών των αποφάσεων αφετέρου.

Βασικοί τρόποι λήψης αποφάσεων:

Διαδικασία της συναπόφασης

Μετονομάστηκε σε συνήθη νομοθετική διαδικασία**,** με τη Συνθήκη της Λισσαβώνας, βάσει της οποίας απαιτείται συμφωνία ανάμεσα στο Συμβούλιο και στο Κοινοβούλιο

[80] Η «στρατηγική της Λισσαβώνας» βασίζεται σε τρεις πυλώνες (οικονομικό, κοινωνικό, περιβαλλοντικό) των οποίων οι σχετικές πολιτικές ανήκουν σχεδόν αποκλειστικά στην αρμοδιότητα των κρατών μελών. Για το λόγο αυτό τέθηκε σε εφαρμογή η Ανοικτή Μέθοδος Συντονισμού

[81] Μέθοδος πολιτικής που εμφανίστηκε μαζί με την Στρατηγική Λισσαβώνας για την εξυπηρετήσει. Βασίζεται την συνεργατικότητα και στην εταιρική σχέση των κρατών μελών.

[82] Ευρωπαϊκή διακυβέρνηση - Μία Λευκή Βίβλος /COM/2001/0428 τελικό http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52001DC0428&qid=1425237431403&from=EN

[83] Βλ. Neill Nugent, «Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ε.Ε» Εκδόσεις Σαββάλας, σ. 94

προκειμένου μία πρόταση νομοθετικής πράξης να καταστεί νόμος.[84] Εάν δεν συμφωνήσουν το Συμβούλιο και το Κοινοβούλιο μετά από δύο αναγνώσεις, η πρόταση παραπέμπεται σε μία επιτροπή συνδιαλλαγής. Η συνήθης νομοθετική διαδικασία θέτει το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στο ίδιο επίπεδο με το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ένα ευρύ φάσμα τομέων (για παράδειγμα οικονομική διακυβέρνηση, μετανάστευση, ενέργεια, μεταφορές περιβάλλον, προστασία καταναλωτών κλπ.) Η μεγάλη πλειονότητα των Ευρωπαϊκών Νόμων θεσπίζονται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο. [85]

Διαδικασία της σύμφωνης γνώμης

Μετονομάστηκε σε **έγκριση**, με τη Συνθήκη της Λισσαβώνας στα πλαίσια της οποίας ορισμένες αποφάσεις του Συμβουλίου απαιτούν τη συμφωνία και επικύρωση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου[86]. Προσφέρει στο Κοινοβούλιο με τη Συνθήκη της Λισσαβώνας το δικαίωμα αρνησικυρίας Με τη διαδικασία αυτή, το Κοινοβούλιο εγκρίνει ή απορρίπτει τις νομοθετικές προτάσεις του Συμβουλίου και το Συμβούλιο δεν μπορεί να παρακάμψει την άποψη του Κοινοβουλίου.

Διαδικασία διαβούλευσης

Πρόκειται για μία ειδική νομοθετική διαδικασία, που πλέον εφαρμόζεται σε περιορισμένο αριθμό περιπτώσεων, στην οποία παίρνουν μέρος η Επιτροπή, το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αλλά και η Ευρωπαϊκή και Κοινωνική Επιτροπή και η Επιτροπή των Περιφερειών[87]. Το Κοινοβούλιο μπορεί να εγκρίνει ή να απορρίψει ή να ζητήσει τροποποιήσεις στην προτεινόμενη νομοθετική πρόταση αλλά το Συμβούλιο δεν δεσμεύεται νομικά να λάβει υπόψη τη γνώμη του Κοινοβουλίου. Δεν μπορεί όμως να αποφασίσει χωρίς να ζητήσει και να λάβει τη γνώμη αυτή.

Διαδικασία της πρωτοβουλίας

Πρόκειται για νομοθετική πρωτοβουλία που ανήκει κατά κύριο λόγο στην Επιτροπή, ωστόσο το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με τις Συνθήκες του Μάαστριχτ και της Λισσαβώνας απέκτησε δικαίωμα νομοθετικής πρωτοβουλίας που του δίνει το δικαίωμα να ζητήσει από την Επιτροπή να του υποβάλει προτάσεις νόμου. [88]

[84] Βλ. Γιώργος Βοσκόπουλος, ο.π., σ. 49
[85] http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/20150201PVL00004/Νομοθετικές-αρμοδιότητες
[86] Βλ. Γιώργος Βοσκόπουλος, ο.π., σ. 49
[87] Βλ. Βοσκόπουλος Α. Γιώργος, ο. π., σ.49
[88] http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/20150201PVL00004/Νομοθετικές-αρμοδιότητες

5. Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

5.1 Ο ρόλος της Συνθήκης της Λισσαβώνας στον περαιτέρω εκδημοκρατισμό της Ένωσης

Η Συνθήκη της Λισσαβώνας, που υπογράφτηκε από τους αρχηγούς κρατών και κυβερνήσεων των 27 τότε μελών της Ένωσης, το Δεκέμβριο του 2007, διατήρησε όλα τα ουσιώδη στοιχεία της προηγούμενης Συνθήκης της Νίκαιας, ενώ παραγκώνισε ορισμένα δευτερόντα στοιχεία, όπως τον τίτλο του «Συντάγματος» που για κάποιους υπονοούσε τη μετάβαση της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε υπερκράτος. [89]

Υπό το όνομα της πόλης όπου υπογράφηκαν, βρίσκουμε ακόμα δύο Συνθήκες, που είναι ισότιμες από νομική άποψη, τη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τη Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία αντικατέστησε τη Συνθήκη για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, τερματίζοντας τη σύγχυση μεταξύ Κοινότητας και Ένωσης. [90]

Αντιγράφοντας το σχέδιο Συντάγματος, η Συνθήκη της Λισσαβώνας περιλαμβάνει πολλά άλλα στοιχεία που στοχεύουν στον επιπλέον εκδημοκρατισμό της λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ορίζει για πρώτη φορά τα δημοκρατικά θεμέλια της Ένωσης:

1) **αρχή της δημοκρατικής ισότητας**
2) **αρχή της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας**
3) **αρχή της συμμετοχικής δημοκρατίας**

Με την νέα Συνθήκη, στόχος είναι η Ευρωπαϊκή Ένωση να γίνει δημοκρατικότερη. Οι αρμοδιότητες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου αυξάνονται σημαντικά, έχοντας πλέον το ρόλο μιας βουλής αντιπροσώπων των πολιτών της Ένωσης, ενώ το Συμβούλιο παίζει το ρόλο της Συγκλήτου, που αντιπροσωπεύει τις κυβερνήσεις των κρατών μελών. Η συμπερίληψη των αρχών της δημοκρατικής ισότητας και της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας στα κείμενα δεν εκχωρεί νέα δικαιώματα στους πολίτες της Ένωσης, αλλά εγκαθιδρύει τις αρχές που απορρέουν από το πνεύμα των συνθηκών. Συνεπώς, οι πολίτες εκπροσωπούνται άμεσα στο επίπεδο της Ένωσης και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Επιπλέον, οι εθνικές κυβερνήσεις που αποστέλλουν τους εκπροσώπους τους στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο και στο Συμβούλιο των υπουργών είναι υπεύθυνες ενώπιον των εθνικών κοινοβουλίων τα οποία εκλέγονται από τους πολίτες της Ένωσης. [91]

[89] Βλ. Νίκος Μούσης ο.π., σ. 24
[90] ΕΕ, C 83, 30.03.2010
[91] http://europa.eu/scadplus/constitution/democracy_el.htm

5.2 Η Πρωτοβουλία των Πολιτών

Ο όρος συμμετοχική δημοκρατία καθίσταται ένα από τα θεμέλια της λειτουργίας της Ένωσης και αποτελεί τα τελευταία χρόνια αντικείμενο μελέτης αρκετών επιστημόνων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση θέλησε να δώσει στους πολίτες σημαντικότερο ρόλο καθιστώντας τους συμμέτοχους των αποφάσεων της. Με άλλα λόγια, συμμετοχική δημοκρατία είναι η μορφή της δημοκρατίας που δίνει έμφαση στη συμμετοχή του πολίτη. Σύμφωνα με τον Habermas[92] η εμβάθυνση της δημοκρατίας αποτελεί στοιχείο επιτυχέστερης διακυβέρνησης μιας κοινότητας και η οποία οδηγεί σε μεγαλύτερη και πιο ουσιαστική συμμετοχή των πολιτών με απώτερο στόχο την «κοινή ευημερία».

Το μεγάλο στοίχημα για όλους τους πολίτες της Ένωσης, αλλά και για τις ηγεσίες, είναι να κερδηθεί η πολιτική νομιμοποίηση μέσω της συμμετοχής των πολιτών στις διαδικασίες παραγωγής πολιτικής.

Η ιδέα της συμμετοχικής δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση προωθούνταν ως αντίρροπο έρεισμα στο δημοκρατικό έλλειμμα. Μάλιστα, το Κολέγιο των Επιτρόπων έδινε ιδιαίτερη έμφαση στην ανάγκη για αμεσότερη αλληλεπίδραση των πολιτών με τους θεσμούς, ειδικά σε τομείς όπως η χάραξη πολιτικών και λήψης αποφάσεων κατανοώντας πως οι Μη Κυβερνητικές οργανώσεις μπορούσαν σε ένα βαθμό να γεφυρώσουν το χάσμα αυτό. Στην πορεία ιστορικής μετεξέλιξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οι εξουσίες του Ευρωκοινοβουλίου έχουν ενισχυθεί σημαντικά, χωρίς όμως να αγγίζουν ικανοποιητικό επίπεδο. Οι περισσότεροι τομείς της νομοθεσίας της Ένωσης εμπίπτουν τώρα στο πεδίο της διαδικασίας συναπόφασης, που δίνει στο Ευρωκοινοβούλιο την δυνατότητα να έχει τον τελευταίο λόγο σε ζητήματα καθοριστικής σημασίας. Επιπλέον, το Ευρωκοινοβούλιο μπορεί να απορρίψει το κολλέγιο των Ευρωπαίων Επιτρόπων ως σύνολο, ενώ απαιτείται η έγκρισή του για τον διορισμό της νέας Επιτροπής ή του προέδρου της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας. Έτσι λοιπόν και επίσημα η συμμετοχική δημοκρατία καθίσταται ένα από τα θεμέλια της λειτουργίας της Ένωσης.

Η καινοτομία σε αυτόν τον τομέα είναι η εμφάνιση του δικαιώματος της νομοθετικής πρωτοβουλίας πολιτών. Στην προσπάθεια εδραίωσης της συμμετοχικής δημοκρατίας, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, ψήφισαν τον κανονισμό 211/2011 σχετικά με την Πρωτοβουλία των Πολιτών. Άρχισε να ισχύει από τον Απρίλιο του 2012 με πενιχρά ακόμη αποτελέσματα.

Η νομική βάση είναι μία διάταξη της Συνθήκης της Λισσαβώνας για την Ευρωπαϊκή Ένωση, συγκεκριμένα το Άρθρο 11/4. Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία πολιτών δεν υπονομεύει το δικαίωμα πρωτοβουλίας της Επιτροπής καθόσον η Επιτροπή είναι ελεύθερη να δώσει συνέχεια ή όχι στην πρόσκληση να υποβάλει πρόταση. Όπως ειδικότερα η Ευρωπαϊκή Ένωση αναφέρει «πρόκειται για μια σημαντική καινοτομία που εισάγει για πρώτη φορά την έννοια της συμμετοχικής δημοκρατίας στο ευρωπαϊκό πολιτικό σκηνικό. Ένα τέτοιο μέτρο παρέχει συνεπώς στους πολίτες της Ένωσης που είναι διατεθειμένοι να καταγγείλουν το 'ευρωπαϊκό δημοκρατικό έλλειμμα' τα μέσα προκειμένου να εισακουστεί άμεσα η φωνή τους.

[92] βλ. Jürgen Habermas, Why Europe Needs a Constitution", New Left Review 11-10-2001

Η Πρωτοβουλία των Πολιτών θεωρείται ένα εργαλείο που κινητοποιεί τους πολίτες και μπορεί να μειώσει το έλλειμμα δημοκρατίας, που έχει εντοπιστεί. Επιτρέπει την συμμετοχή των πολιτών σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων και δημιουργεί στους Ευρωπαίους πολίτες το αίσθημα της ευρωπαϊκής συνείδησης. Στόχος λοιπόν είναι να μειωθεί το χάσμα μεταξύ Βρυξελλών και η υπάρχουσα αρνητική αντίληψη για τον αποκομμένο με την πραγματικότητα τρόπο με τον οποίο λαμβάνονται οι αποφάσεις.

Δεν πρόκειται για μορφή άμεσης αδιαμεσολάβητης δημοκρατίας. Πρόκειται για μία λαϊκή πρωτοβουλία, ωστόσο υπάρχει ένας συγκερασμός δύο λογικών. Από τη μία η λογική της συμμετοχικής δημοκρατίας με τη συλλογή υπογραφών και από την άλλη η κοινοτική λογική ή αλλιώς κοινοτική μέθοδος (μόνο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δύναται θεσμικά να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες). Επειδή η συμμετοχική λογική από την φύση της έχει μια ανεξέλεγκτη ορμή, κάτι τέτοιο έπρεπε κάπως να οριοθετηθεί και έτσι αναλαμβάνει ζωτικό ρόλο τη Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Οι πρωτοβουλίες αυτές αφορούν μόνο θέματα για τα οποία μπορεί να εκδοθεί νομική πράξη της Ένωσης.

Ωστόσο η Ένωση, ως πολιτική οντότητα, που διακηρύττει ότι επιθυμεί την ένταξη των πολιτών στην διαδικασία λήψης αποφάσεων, θα έπρεπε να δείχνει περισσότερη εμπιστοσύνη ότι αυτοί οι πολίτες δεν θα στήριζαν μια πρωτοβουλία κόντρα στις αξίες και τα ιδανικά της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Προκαλούν καχυποψία οι αυστηροί και αδιευκρίνιστοι πολλές φορές όροι που χρησιμοποιούνται, γεγονός που καταδεικνύει ότι η Ένωση μπορεί να φοβάται τις όποιες αλλαγές μπορεί να επιφέρει η Πρωτοβουλία. Κατά συνέπεια, θεσπίζει τόσο γενικά και αόριστα κριτήρια που θα μπορούσαν να ερμηνευτούν κατά το δοκούν. Έτσι μοιάζει ο ίδιος ο θεσμός της Πρωτοβουλίας να αυτοαναιρείται.

Επιπλέον, ακόμα και όταν η Πρωτοβουλία ξεπεράσει τον γραφειοκρατικό κυκεώνα της συλλογής υπογραφών, κατάθεσης της Πρωτοβουλίας, καταχώρισής της σε μητρώο, επειδή η Επιτροπή δεν δεσμεύεται νομικά να κάνει κάτι συγκεκριμένο, έχει την διακριτική ευχέρεια να πράξει ή να μην πράξει τίποτα. Επίσης, έχει την δυνατότητα να μετατρέψει μια πρωτοβουλία σε δική της νομοθετική πρωτοβουλία.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει την μεγαλύτερη ευθύνη στην επίτευξη του στόχου της αύξησης της συμμετοχής των πολιτών. Το σημαντικότερο στάδιο είναι η ενημέρωση των πολιτών για την ύπαρξη δράσεων και της μεθοδολογίας με την οποία μπορούν να συμμετέχουν ενεργά στην Ένωση. Η ενημέρωση όμως θα οδηγήσει και την αύξηση των πολιτών που θα προσέρχονται στις εκλογές των μελών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Η μέχρι τώρα εμπειρία έχει δείξει πως μόνο όταν έχει υπάρξει σωστή ενημέρωση των πολιτών τότε είναι πρόθυμοι να συμμετέχουν και να υποστηρίξουν τις δράσεις της Ένωσης.

Ωστόσο, σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, ομάδες πίεσης ως ζητούν την ευκολότερη ενεργοποίηση και απλούστευση των διαδικασιών. Ειδικότερα, στην επίσημη ιστοσελίδα της[93] η «Εκστρατεία για μια πιο φιλική προς τον πολίτη Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία» αναφέρει τα κύρια προβλήματα που έχουν εντοπιστεί μέχρι σήμερα και κρίνει ότι είναι αναγκαία η απλοποίηση της φόρμας υπογραφής και περιορισμό των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων που απαιτούνται, η αποσαφήνιση των σκοπών

[93] http://www.citizens-initiative.eu/?p=272

για τους οποίους μπορεί να ενεργοποιηθεί η Νομοθετική Πρωτοβουλία Πολιτών, μείωση του απαιτούμενου αριθμού των πολιτών από διαφορετικές χώρες σε 5, διαδικαστικές διευκολύνσεις και η αύξηση του χρονικού περιθωρίου από 12 σε 24 μήνες, αποτελούν μερικές ακόμα διεκδικήσεις των ευρωπαίων πολιτών σε ό,τι αφορά το ζήτημα αυτό. Ωστόσο, δεν είναι λίγοι εκείνοι που είναι καχύποπτοι απέναντι στα αποτελέσματα που μπορεί να έχει τελικά αυτή η διαδικασία. Η διακριτική ευχέρεια που διατηρεί η Επιτροπή στο αν θα αποφασίσει να θέσει το θέμα προς συζήτηση αποτελεί το σημαντικότερο εμπόδιο στην υλοποίηση της έκφρασης των πολιτών.

5.3 Η σημασία της συμμετοχής των πολιτών

Η σημασία της συμμετοχής των πολιτών είναι καθοριστική καθώς δίνεται η ευκαιρία στους πολίτες να έρθουν σε επαφή με τις δημοκρατικές διαδικασίες και τον τρόπο λειτουργίας της Ένωσης, αμβλύνοντας έτσι την εικόνα του δαιδαλώδους ιστού νομοθετικών διαδικασιών και θεσμικών οργάνων.

Παράλληλα δίνεται στους πολίτες η δυνατότητα να έρθουν σε επαφή τόσο με εκπροσώπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και με πολίτες άλλων κρατών που συμμετέχουν σε αντίστοιχες δράσεις, διευρύνοντας με αυτό τον τρόπο τον κοινωνικό τους περίγυρο και δημιουργώντας μία βάση συνεργασίας και συναίνεσης. Σε κάθε περίπτωση μπορούν να διαμορφώσουν την απαραίτητη ευρωπαϊκή κουλτούρα ώστε να κατανοήσουν την αναγκαιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης , της νομοθεσίας και των πολιτικών της[94].

Η ενεργός συμμετοχή των πολιτών τους παρέχει πλήρη γνώση των ζητημάτων που απασχολούν τους ευρωπαίους πολίτες και που χωρίς τις δράσεις αυτές δεν θα μπορούσαν να γνωρίζουν. Η στήριξη της κοινής γνώμης είναι ιδιαιτέρως σημαντική για την εξέλιξη της Ένωσης αλλά εάν η ίδια Ευρωπαϊκή Ένωση αγνοεί την ύπαρξη των βασικών προβλημάτων των πολιτών, δεν θα είναι ποτέ σε θέση να έχει την πλήρη υποστήριξη της. Η συμμετοχή των πολιτών μπορεί να συμβάλλει στην δημιουργία καταλληλότερων πολιτικών που θα είναι πιο αποτελεσματικές καθώς θα συνυπολογίζονται έτσι, όλες οι παραμέτρους.[95]

[94] http://www.citizens-initiative.eu/eci-campaign-welcomes-the-approval-of-the-eci-regulation/
[95] Ibid

Κεφάλαιο 6. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΣΗΜΕΡΑ

Το Ευρωπαϊκό οικοδόμημα θεμελιώθηκε ονομαστικά με βάση ένα κοινό αξιακό πλαίσιο που καλούνται να αποδεχτούν τα κράτη- μέλη. Ταυτόχρονα η ενίσχυση της ετερότητας ιδιαίτερα μετά την είσοδο κρατών από την κεντρική και ανατολική Ευρώπη αποτελεί μια πραγματικότητα της εσωτερικής δομής της Ένωσης.[96]

Σε ενδοευρωπαϊκό επίπεδο η καταγραφή των προσδοκιών των Ευρωπαίων πολιτών έναντι της Ένωσης απεικονίζει έναν κατακερματισμό αντιλήψεων όσον αφορά τα κύματα διεύρυνσης, την ετερότητα και την ευρωπαϊκότητα. Είναι σαφές ότι ο προσδιορισμός αυτού που συμβατικά αποκαλείται ευρωπαϊκές αξίες λαμβάνει χώρα στη βάση ενός ελάχιστου κοινού παρονομαστή αποδοχής αξιών και κοινωνικοοικονομικών προτύπων, ενώ η διαδικασία θεσμοθέτησης δημιουργεί απλά μηχανισμούς επιβολής πολιτικών σε συνθήκες ελλιπούς νομιμοποίησης.[97]

Με το πέρας της πρώτης δεκαετίας της νέας χιλιετηρίδας σημειώθηκε πρωτοφανής αλλαγή των δεδομένων στο διεθνές πολιτικό γίγνεσθαι. Συγκεκριμένα, άνοιξε μία νέα σελίδα για τον τομέα της διεθνούς ασφάλειας με την εκδήλωση της τρομοκρατικής επίθεσης της 11ης Σεπτεμβρίου στις ΗΠΑ, που συμπληρώθηκε με μία πρωτοφανή αλλαγή στις ισορροπίες που διαμόρφωναν το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα και το ξέσπασμα της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης. Τα πραγματικά αίτια της διεθνούς κρίσης κρύβονται πίσω από την επιθυμία του τραπεζικού συστήματος για εύκολο και γρήγορο κέρδος, μέσω της φιλελευθεροποίησης των δομών του χρηματοπιστωτικού συστήματος και τη χρήση εργαλείων όπως η μόχλευση, η τιτλοποίηση και η υποτίμηση των κινδύνων των επενδύσεων.

Σταδιακά η χρηματοπιστωτική κρίση επεκτάθηκε στον δυτικό κόσμο, πλήττοντας την οικονομία του. Ωστόσο, ήδη από τον Δεκέμβριο του 2005 η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα προειδοποιούσε για την εμφάνιση παγκόσμιων ανισορροπιών, που απειλούσαν τη σταθερότητα των χρηματοπιστωτικών αγορών σε παγκόσμιο επίπεδο. Η εν λόγω κρίση έφερε στην επιφάνεια τις δομικές αδυναμίες του ευρωσυστήματος, που μαστίζεται από τους κερδοσκόπους, τον υψηλό βαθμό διασύνδεσης των αγορών και την ισχυρή τάση αποκλίσεων στις οικονομικές επιδόσεις, στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών που παρουσιάζεται από την ίδρυση της ευρωζώνης.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είναι πλέον εκείνη των αρχικών δεκαετιών λειτουργίας της. Μετά την παγκοσμιοποίηση έχει διαμορφωθεί μια νέα κατάσταση που απέχει πολύ από το όραμα και τα ιδανικά της ενωμένης και δημοκρατικής Ευρώπης.

Από το άνοιγμα των ευρωπαϊκών συνόρων σε τρίτες χώρες, λόγω της ελεύθερης διακίνησης εμπορευμάτων, υπηρεσιών, κεφαλαίων και η μη λήψη μέτρων για τον έλεγχο των χρηματοοικονομικών αγορών, η υπεροχή του ελεύθερου ανταγωνισμού και η εγκατάλειψη των σκοπών της κοινής ανάπτυξης, σύγκλισης των οικονομιών, επλήγησαν αρκετές χώρες. Η θεσμική επιβολή των αρχών και της πολιτικής νεοφιλελευθερισμού σε ευρωπαϊκό επίπεδο δημιούργησε προβλήματα στην

[96] Βλ. Γιώργος Βοσκόπουλος, Ευρωπαϊκή Ένωση και Η.Π.Α., Εκφάνσεις ισχύος, αλληλόδραση και το ζήτημα της παγκόσμιας ηγεμονίας, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2012, σ. 105
[97] Ibid, σ. 108

εσωτερική συνοχή, στην σύγκλιση των οικονομιών και στην αλληλεγγύη μεταξύ των χωρώ μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η Ευρωζώνη δημιουργήθηκε ως οικονομική και νομισματική ένωση χωρίς ενιαία οικονομική διακυβέρνηση και απεφεύχθη η πολιτική ολοκλήρωση. Υπήρξε μια νομισματική σύγκλιση μεταξύ των κρατών μελών αλλά δεν υπήρξε δημοσιονομική σύγκλιση, εφόσον υπάρχουν τόσες διαφορές στους τομείς της οικονομίας και στο επίπεδο πληθωρισμού, ανεργίας, εξωτερικού ελλείμματος των κρατών μελών. Η αντικατάσταση του γερμανικού μάρκου που ήταν ο ρυθμιστής του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος με το ευρώ είχε σαν αποτέλεσμα η ισχυρή οικονομία της Γερμανίας να είναι η μόνη που διατήρησε το ισχυρό νόμισμα και την αυτονομία της σε ότι αφορά τα μακροοικονομικά της μεγέθη.

Το ευρώ με τη υψηλή του ισοτιμία λειτούργησε ως μηχανισμός ανατίμησης στις χώρες της, ενώ η Γερμανία ακολούθησε πολιτική μισθολογικής συγκράτησης, επέκτασης στην παραγωγή και στις εξαγωγές με σημαντικά πλεονάσματα στο εμπορικό ισοζύγιο έναντι ελλειμμάτων των άλλων χωρών.

Το υπερτιμημένο ευρώ θεωρείται ότι είναι πολύ ισχυρό νόμισμα για τις περιφερειακές χώρες της Ευρωζώνης και επιβαρύνει την ανάκαμψη των οικονομιών χωρίς να επιλύει το πρόβλημα του χρέους και της χρηματοδότησης. Θεωρείται ότι αυξάνει την απόκλιση μεταξύ των κεντρικών και των περιφερειακών χωρών της Ευρωζώνης (ανεργία, πληθωρισμός, εξωτερικά ελλείμματα) και δεν συμβάλλει στην ανάπτυξη και ανταγωνιστικότητα.

Η οικονομική κρίση και ο τρόπος αντιμετώπισης της από το σύνολο των Ευρωπαϊκών θεσμών προκαλεί σημαντικά οντολογικά ζητήματα, σε ατομικό και συλλογικό και διευρωπαϊκό επίπεδο.

Σε ατομικό επίπεδο, πρόκειται για ζητήματα ηθικής και αξιοπρέπειας. Ο πειθαναγκασμός κρατών ισοδυναμεί με συντριβή του ευρωπαϊκού ιδεώδους, της δημοκρατίας και της συναίνεσης. Εκθέτει το νόημα και την ύπαρξης της ενωμένης και δημοκρατικής Ευρώπη.

Σήμερα συναντούμε μια πρωτοφανή εκτροπή από το πρωτογενές αξιακό πρότυπο της Ευρώπης. Ο Γιώργος Βοσκόπουλος τονίζει: *«Είναι η πρώτη φορά στην ιστορία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης που υπερκαλύπτεται με τόσο βίαιο τρόπο το οργανωτικό πρότυπο της συναίνεσης. Η δημοκρατία στην Ένωση αποτελούσε πάντα μία άυλη αξία και ένα μη διαπραγματεύσιμο αγαθό. Αυτό θεμελιώθηκε ιστορικά και καταστατικά μέσα από μία κοινή πορεία διαπραγμάτευσης και συμβιβασμών που δεν δημιουργούσε παίγνια μηδενικού αθροίσματος. Η δημοκρατία αποτελούσε την ιερή αγελάδα της ευρωπαϊκής οργανωτικής υπέρβασης, μίας Ευρώπης που απαιτούσε τον εκδημοκρατισμό των εθνικών Δήμων πριν από κάθε σκέψη ένταξης στη «μεγάλη ευρωπαϊκή, δημοκρατική οικογένεια»*.[98]

Η μετάβαση από τον ιδεαλιστικό και ανθρωποκεντρικό άξονα σε αυτό της τεχνοκρατικής διαχείρισης της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης σηματοδοτεί μία νέα εποχή για την Ευρωπαϊκή Ένωση και τη μορφή διακυβέρνησης της. Μία τέτοια

[98] Βλ. Γιώργος Βοσκόπουλος https://www.presspublica.gr/η-νέα-μετά-δημοκρατική-ευρώπη/

αλλαγή προκαλείται με την επιβολή ενός θεσμικού δογματισμού και διαχειριστικού αυταρχισμού. Παρατηρείται περισσότερο από ποτέ στην Ένωση να απειλείται σημαντικά ο βαθμός νομιμοποίησης της ενοποιητικής διαδικασίας και τίθενται οντολογικά ερωτήματα όσον αφορά θεμελιώδεις κανονιστικές έννοιες όπως αλληλεγγύη, συνοχή, δημοκρατία.

Παρατηρείται το φαινόμενο ότι πολλοί ευρωπαίοι ηγέτες, αγνοούν τις συνθήκες που κατέστησαν την Ένωση πρότυπο μίας διεθνούς κοινωνίας αλληλεγγύης που στήριξε τον μη προνομιούχο και θεσμοθέτησε συνθήκες διακρατικής αλληλεγγύης.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση σήμερα παράγει, αναπαράγει ή διευρύνει ανισότητες, δαιμονοποιεί την ετερότητα, εξοστρακίζει τις πρωτογενείς αξίες της και επιβάλλει στις εθνικές ηγεσίες λογικές ομαδοποιημένης σκέψης. Πλήττει δημοκρατικά κεκτημένα και υπονομεύει τα εθνικά κοινοβούλια. Με απλά λόγια η Ένωση μεταβάλλεται σε ένα διαχειριστικό τερατούργημα. Οργανώνεται με βάση ένα οργανωτικό μίγμα που περιέχει περισσότερη λιτότητα και φτώχεια και λιγότερη δημοκρατία.[99]

Τα κοινωνικά, οικονομικά και δομικά προβλήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα μπορούσαν ενδεχομένως να αντιμετωπιστούν αν το ενιαίο νόμισμα δεν είχε δημιουργήσει το ζήτημα των ασύμμετρων ευκαιριών και προκλήσεων σε ένα ετερογενές πλήθος κρατών με διαφορετικές προσδοκίες.

Η άνοδος της ακροδεξιάς σε πολλά κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η συντριβή της δημοτικότητας των φιλελεύθερων φωνών, το Brexit, «φωνάζουν» για μία «Ευρώπη, με λιγότερη Ευρώπη». Το Brexit, με ιστορικο-πολιτικούς όρους αποτελεί έναν πολιτικό σεισμό, αφού δεν αμφισβητεί διαδικασίες αλλά μια κεντρική επιλογή σε εθνικό επίπεδο. Διαμορφώνεται με βάση την αδυναμία εύρεσης συναίνεσης μεταξύ των ηγετικών ομάδων και ελίτ. Ουσιαστικά η Ευρωπαϊκή Ένωση, δεν ικανοποιεί τον θεμελιώδη στόχο δημιουργίας της, να αντιμετωπίσει θεσμικά και δημοκρατικά τις διαιρέσεις και ενδοευρωπαϊκές έριδες.[100]

[99] Βλ. Γιώργος Βοσκόπουλος https://www.presspublica.gr/enomeni-evropi-epiteygmata-provlimatismosavevaiotita/
[100] Βλ. Γιώργος Βοσκόπουλος https://www.presspublica.gr/το-μετέωρο-βήμα-της-ευρώπης/

Κεφάλαιο 7. Η ΚΑΤΑΚΛΕΙΔΑ

Το δημιούργημα της ανάγκης των ανθρώπων να ζήσουν σε ομάδες αρμονικά μεταξύ τους διαμορφώνοντας μία σταθερή και δίκαιη ενδο-κρατική τάξη πραγμάτων λέγεται δημοκρατία. Από την κλασσική Αθήνα του Περικλή στην αρχαιότητα έως και σήμερα, οι δημοκρατικές αρχές αναπτύχθηκαν με το σκεπτικό ότι ο άνθρωπος θα λειτουργήσει μέσα σε ένα κοινά αποδεκτό κανονιστικό, ρυθμιστικό πλαίσιο που θέτει κοινά αποδεκτούς κανόνες πολιτικής και κοινωνικής συμβίωσης.

Τα εναλλακτικά μοντέλα δημοκρατίας που αναπτύχθηκαν παγκοσμίως είχαν ως αφετηρία την Ευρώπη. Ήταν η βάση για ένα όραμα κοινής πορείας για τους λαούς της Ευρώπης. Με επίκεντρο τον ευρωπαίο πολίτη πέρα από εθνικούς φραγμούς, ξεκίνησε το όραμα της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Στο πλαίσιο αυτό, δημιουργήθηκαν θεσμοί, κανονισμοί, όργανα για την εξυπηρέτηση αυτού του σκοπού, της δημιουργίας μιας Ένωσης ενοποιημένης και δημοκρατικής. Με επίκεντρο λοιπόν, την δημοκρατία, την ασφάλεια, την εκπαίδευση, την ενέργεια, την οικονομία, η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα πρέπει να θεωρείται ένα από τα πιο σημαντικά επιτεύγματα της Γηραιάς Ηπείρου. Ωστόσο σήμερα περισσότερο από ποτέ, η δημοκρατία στην Ευρώπη μοιάζει να παραγκωνίζεται από τους ίδιους τους θεσμούς της, από τους εταίρους της με αποτέλεσμα οι Ευρωπαίοι πολίτες μια κοινωνικοπολιτική ταραχή σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν κατάφερε έως σήμερα να κάνει τους λαούς να εμπιστευτούν το οικοδόμημά της, τους θεσμούς της και να νιώσουν ότι οργανώνονται υπό μία ενιαία οντότητα. Με πρωταγωνιστές την πολυπλοκότητα και την γραφειοκρατία που χαρακτηρίζει το ευρωπαϊκό πολιτικό σύστημα προέκυψε το αναδείχθηκε το ζήτημα του δημοκρατικού ελλείμματος. Το φαινόμενο έχει αντίκτυπο κυρίως στους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και στον τρόπο που αυτοί αντιλαμβάνονται εννοιολογικά και καταστατικά και πρακτικά την Ένωση και τον τρόπο που ενσωματώνει οργανωτικά και θεσμικά εκφάνσεις της ετερότητας και πολυμορφίας που συγκροτούν την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Τον Φεβρουάριο του 2016 δημοσιεύθηκε το 84ο τακτικό Ευρωβαρόμετρο.[101] Η Ελλάδα μετά την Κύπρο δείχνει το δεύτερο χαμηλότερο βαθμό εμπιστοσύνης στην Ένωση (18%). Η έκθεση του Ευρωβαρόμετρου καταδεικνύει ταυτόχρονα πως η ευρωσκεπτικιστική τάση έχει ενισχυθεί κατά 4 μονάδες από την αντίστοιχη έκθεση του 2014. Ανάμεσα στις χώρες που κατέχουν πρωτιά στην έλλειψη εμπιστοσύνης είναι η Γαλλία, η Ισπανία, ακόμη και η Γερμανία.

[101]http://ec.europa.eu/COMMFrontOffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/surveyKy/2098

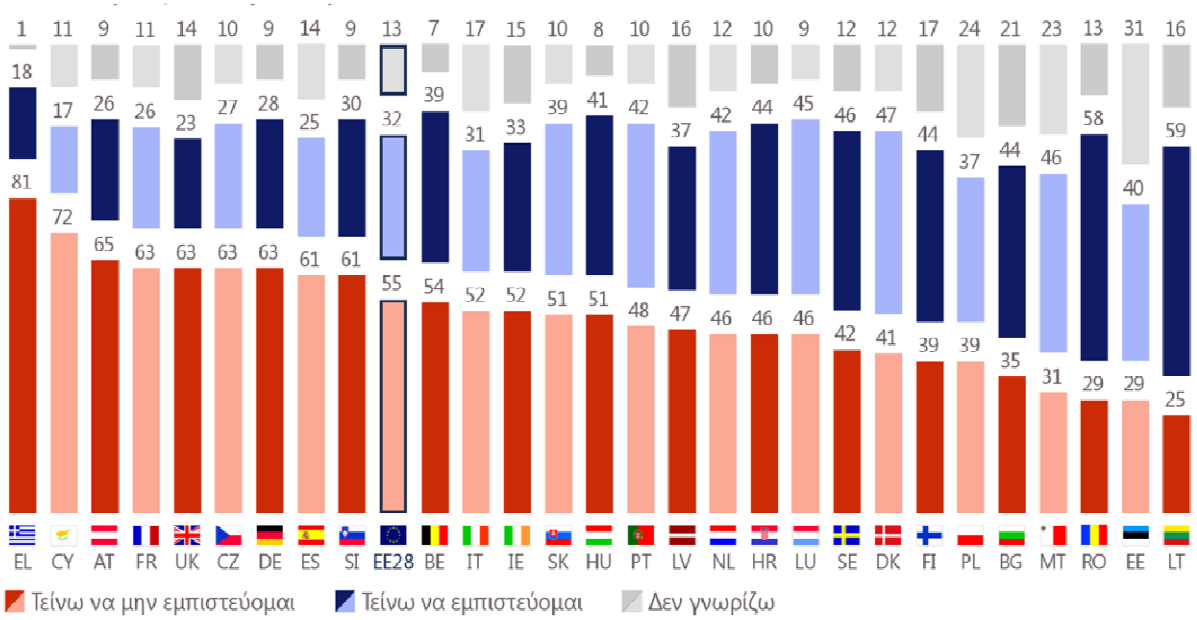

Στην ερώτηση «Αισθάνεστε αισιόδοξος/η ή απαισιόδοξος/η για το μέλλον της Ευρώπης;», το 63% των Ελλήνων απαντούν «Απαισιόδοξος» ενώ μόλις το 34% βλέπει το μέλλον της Ε.Ε με αισιοδοξία. Το ποσοστό που σημειώνει η Ελλάδα στην ερώτηση αυτή, ξεπερνά τον ευρωπαϊκό μέσο όρο κατά 22 μονάδες, αλλά αυτό μπορούμε εύκολα να το εξηγήσουμε λαμβάνοντας υπόψη την χρονική περίοδο διεξαγωγής της έκθεσης. Παρατηρούμε ταυτόχρονα οι ανάμεσα στις χώρες που δείχνουν έλλειψη αισιοδοξίας στο μέλλον της Ένωσης, ξανά είναι το Ηνωμένο Βασίλειο, η Γαλλία, η Ισπανία και η Γερμανία.

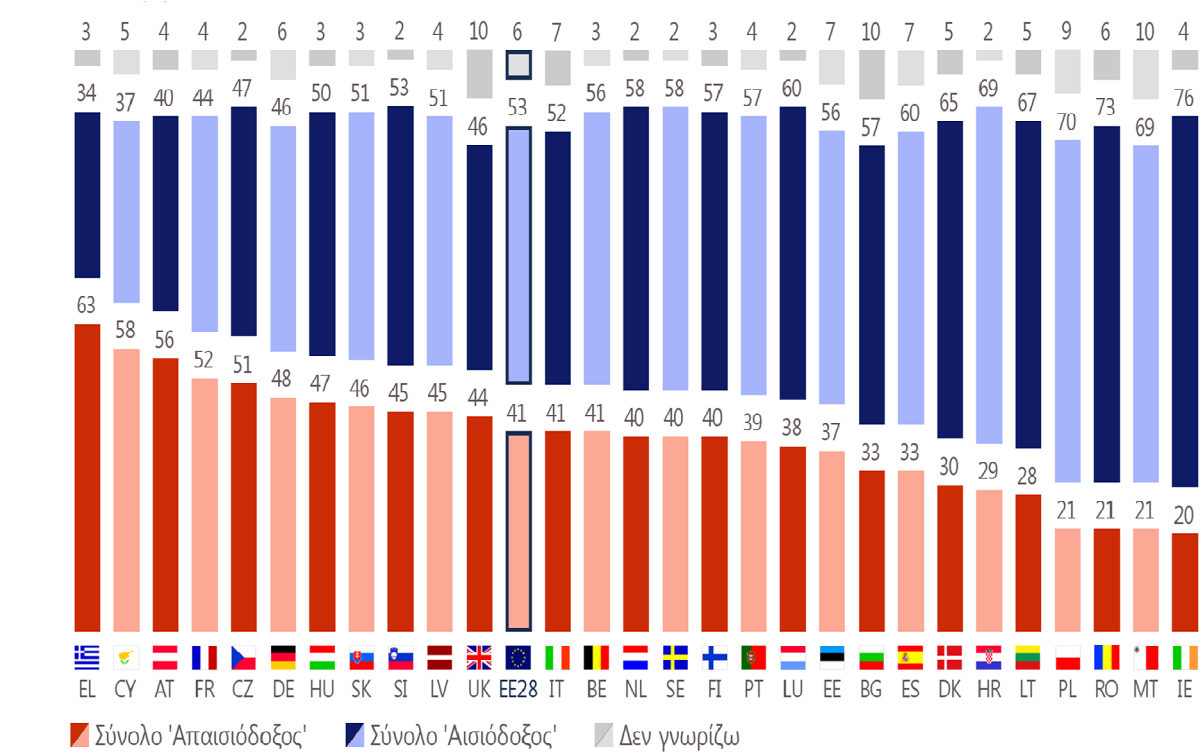

Από τη διερεύνηση του βαθμού δημοκρατικότητας των θεσμικών οργάνων και του συστήματος διακυβέρνησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης που πραγματοποιήσαμε στη μελέτη προκύπτει ότι σε όλα τα όργανα υφίσταται τουλάχιστον η τυπική νομιμοποίηση από έναν από τους δύο νομιμοποιητικούς παράγοντες, δηλαδή είτε από τους λαούς είτε από τα κράτη. Το πρόβλημα εντοπίζεται στην έλλειψη ουσιαστικής νομιμοποίησης που γεννάει και συντηρεί το δημοκρατικό έλλειμμα.

Η αύξηση των νομοθετικών και ελεγκτικών αρμοδιοτήτων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου περιόρισε σημαντικά το δημοκρατικό έλλειμμα, αλλά όσο αυτό δεν γίνεται ισότιμος νομοθέτης με το Συμβούλιο το ζήτημα του δημοκρατικού ελλείμματος θα συνεχίσει να απασχολεί. Είναι απαραίτητο να υπάρχει θεσμική ισορροπία ανάμεσα στους δύο νομιμοποιητικούς παράγοντες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου.

Η Ευρωπαϊκή Πρωτοβουλία των Πολιτών σε θεωρητικό επίπεδο είναι μία πολύ καλή βάση για την μείωση του φαινομένου του δημοκρατικού ελλείμματος, αλλά πρακτικά αντιμετωπίζει πολλά εμπόδια στην εφαρμογή της, όπως η γραφειοκρατία, αλλά και η Επιτροπή που διατηρεί το αποκλειστικό δικαίωμα και τον τελευταίο λόγο της νομοθετικής πρωτοβουλίας.

Το δημοκρατικό έλλειμμα απαντάται περισσότερο στη διαδικασία εκλογής του Προέδρου της Επιτροπής και του διορισμού των Επιτρόπων. Η αμφισβήτηση της αποκλειστικότητας της Επιτροπής στην πρόταση νόμων ενέχει τον κίνδυνο να χαθεί η θεσμική ισορροπία του τριγώνου Συμβούλιο-Επιτροπή-Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Ωστόσο το ζήτημα της δημοκρατικής νομιμοποίησης της Επιτροπής θα λυνόταν άμεσα αν υποχρεωνόταν, έστω υπό προϋποθέσεις, να υιοθετήσει προτεινόμενη νομοθεσία από της ευρωβουλή ή από τους πολίτες, πράγμα το οποίο δεν μοιάζει σήμερα θα γίνεται αποδεκτό.

Η Επιτροπή θεωρείται η κυβέρνηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, στις Ευρω-εκλογές οι πολίτες μπορούν να διαμορφώσουν το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, αλλά όχι την κυβέρνηση. Σύμφωνα με τον Κωνσταντίνο Στεφάνου, η προσφορότερη μέθοδος από τη σκοπιά της εμπλοκής των πολιτών στις ευρωεκλογές θα ήταν η ανάδειξη ως Επιτρόπων των επικεφαλής των πλειοψηφούντων συνδυασμών σε κάθε κράτος μέλος και η ανάδειξη του Προέδρου της Επιτροπής από τα ίδια τα μέλη της. [102]

Επίσης, τα χαμηλά ποσοστά συμμετοχής των πολιτών στις Ευρωεκλογές, η νοοτροπία που αναπτύσσεται έναντι των ευρωπαϊκών εκλογών ότι θεωρούνται υποδεέστερες εκλογές των εθνικών δημιουργούν ένα κλίμα σύγκρουσης εθνικών πολιτικών και κομμάτων. Οι απερχόμενοι ευρωβουλευτές δεν απολογούνται και δεν κρίνονται για το έργο τους και ως νέοι υποψήφιοι επιλέγονται ονόματα που πληρούν μόνο την εικόνα των δημοσίων σχέσεων χωρίς τα κατάλληλα προσόντα και τις απαραίτητες γνώσεις του ευρωπαϊκού γίγνεσθαι.

Η συμμετοχή των Ευρωπαίων Πολιτών στον έλεγχο και στη διαδικασία λήψης αποφάσεων θεωρείται υψίστης σημασία ζήτημα, για να μπορέσει να περιοριστεί η

[102] Βλ. Στεφάνου Κ. – Τσινισιζέλης Μ. – Φατούρος Αρ. – Χριστοδουλίδης Θ. (Επιμέλεια), ο. π., Κων/νος Στεφάνου, σ.548

ύπαρξη δημοκρατικού ελλείμματος. Η ενεργητική και όχι παθητική συμμετοχή των Ευρωπαίων πολιτών τόσο στη διαμόρφωση όσο και στην άσκηση των Ευρωπαϊκών πολιτικών αποτελεί βασικό στοιχείο λειτουργίας της δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση.
Σε αντίθετη περίπτωση, η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να οδηγηθεί, αν δεν έχει οδηγηθεί ήδη, σε μια τροχιά εσωστρέφειας, αποξένωσης και ξενοφοβίας. Όταν τα εθνικά συμφέροντα των κρατών μελών, παύουν να προστατεύονται στο ευρύτερο ενοποιημένο περιβάλλον της Ένωσης, τότε η στροφή στα εθνικιστικά πρότυπα μοιάζει αναπόφευκτη.

Η Ευρώπη του σήμερα με την έλλειψη δημοκρατίας, την έλλειψη ουσιαστικής και κυρίως ανιδιοτελούς αλληλεγγύης, την έλλειψη οραματιστών ηγετών και κυριαρχίας των εθνικών συμφερόντων έχει αποκόψει τον ιδεαλιστικό και κανονιστικό λώρο με το παρελθόν. Ο Γιώργος Βοσκόπουλος, τονίζει πως η σημερινή Ευρώπη είναι αυτής της οικονομικής ισχύος, της «Θουκυδίδειας» κανονικότητας που θέλει τον ισχυρό να επιβάλλει στη θέληση του στον αδύναμο. Αποδομεί τα θεμέλια του κοινωνικού κράτους που η ίδια δημιούργησε και αυτοαναιρεί το οργανωτικό «raison d' etre» του λόγου δημιουργίας της. Με τον τρόπο αυτό δεν ικανοποιεί τις ανάγκες των πολιτών όπως προσδοκούσαν οι πρωτεργάτες των θεωριών ολοκλήρωσης.[103]

Η μελλοντική πορεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα εξαρτηθεί από τον τρόπο διαμόρφωσης ενός θεσμικού πλαισίου το οποίο οφείλει να συνδυάσει στοιχεία όπως ο πραγματισμός, η ενίσχυση της δημοκρατίας, η νομιμοποίηση πολιτικών μέσα από πραγματικά συναινετικές και όχι διαδικαστικού χαρακτήρα διαδικασίες, η εκπροσώπηση όλων των τάσεων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης και η σύνθεση απόψεων σε ένα περιβάλλον συμπόρευσης κυρίαρχων κρατών. Ειδικά στο πολιτικό και δημοσιονομικό επίπεδο ο θεσμικός και λειτουργικός χαρακτήρας της Ένωσης με την υιοθέτηση διακυβερνητικών πρακτικών επιβάλλει τη σύνθεση απόψεων προκειμένου να αποφευχθεί η ρήξη. [104] Το ζητούμενο είναι αν τα ισχυρά κράτη-μέλη, θα αποδεχθούν για τα «μικρά» έναν ρόλο που θα τους επιτρέπει να συμμετέχουν ουσιαστικά στην συνδιαμόρφωση πολιτικών.[105]

Εν κατακλείδι, η αντιμετώπιση του ζητήματος του δημοκρατικού ελλείμματος του μοντέλου ευρωπαϊκής διακυβέρνησης και η ενίσχυση και διεύρυνση των μέσων άντλησης νομιμοποίησης των αποφάσεων της αποτελεί κρίσιμο και καθοριστικό παράγοντα για το μέλλον και την ύπαρξη ακόμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εκτός αυτού όμως, πρέπει να αποκατασταθούν οι σχέσεις εμπιστοσύνης της με τους Ευρωπαίους πολίτες, που βρίσκονται στο ιστορικά χαμηλότερο σημείο τους. Η οποιαδήποτε πρόοδος στο ζήτημα πολιτικής ενοποίησης και πολιτικής ολοκλήρωσης δεν θα υπάρξει ποτέ, εάν οι ευρωπαίοι πολίτες, πείθονται ολοένα και περισσότερο ότι οι θυσίες που υποβάλλονται για να παραμείνουν μέλη της ευρωπαϊκής οικογένειας δεν έχουν να ανάλογα ανταποδοτικά οφέλη, αντίθετα θέτουν το δικό τους κράτος- μέλος σε μεγάλους κινδύνους.

[103] Βλ. Γιώργος Βοσκόπουλος https://www.presspublica.gr/enomeni-evropi-epiteygmata-provlimatismosavevaiotita/
[104] Βλ. Γιώργος Βοσκόπουλος, Η οικοδόμηση της Ευρώπης, σ. 583
[105] Τάσεις περιθωριοποίησης αδύναμων κρατών μελών καταγράφηκαν στη Νίκαια.

Βιβλιογραφία

1. Bale Tim, *Πολιτική στις Χώρες της Ευρώπης – Πολυεπίπεδη Διακυβέρνηση και Αλληλεπιδράσεις*, εκδόσεις Κριτική, 2011

2. Chantal Million- Delson, *Le Principe de Subsidiarite*, P.U.F., Paris 1993

3. Goodhart Michael, *Europe's Democratic Deficits through the Looking Glass: The European Union as a Challenge for Democracy,* Perspectives on Politics, 2007

4. Hansen Mogens Herman, *Αρχαία Ελληνική και Σύγχρονη Δημοκρατία*, εκδόσεις Μεσόγειος, Αθήνα 2007

5. Heywood Andrew, *Εισαγωγή στην Πολιτική,* εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2006

6. Nugent Neill, *Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2004

7. Quermonne Jean- Louis, Το πολιτικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2005

8. Scharpf Fritz W., Games real Actors Play, Actor Centered Institutionalism in Policy Research, WestView Press, 1997

9. Schmidt Manfred G., *Θεωρίες της Δημοκρατίας*, εκδόσεις Σαββάλας, Αθήνα 2000

10. Shumpeter Joseph , *Capitalism, Socialism and Democracy*, United States, 1942

11. Tilly Charles, *Δημοκρατία*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011, (*Democracy*, Cambridge University Press, 2007)

12. Voskopoulos George*,* Transatlantic Relations and European Integration, Realities and Dilemmas, Hyderabad: ICFAI University Press, 2006

13. Warleigh Alex*, Democracy and the European Union: theory, practice and reform*, SAGE, UK, 2003

14. Zweifel *Thomas D., Democratic Deficit Institutions in the European Union, Switzerland and the United States*, Lexington, New York 2001

15. Γιώργος Βοσκόπουλος, *Ευρωπαϊκή Ένωση και Η.Π.Α., Εκφάνσεις ισχύος, αλληλόδραση και το ζήτημα της παγκόσμιας ηγεμονίας*, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2012

16. Βοσκόπουλος Α. Γιώργος, *Ευρωπαϊκή Ένωση Θεσμοί, Πολιτικές, Προκλήσεις, Προβληματισμοί*, εκδόσεις Επίκεντρο, 2009

17. Βοσκόπουλος Α. Γεώργιος, *Η οικοδόμηση της Ευρώπης, Ειρήνη- Συμφιλίωση- Συνεργασία- Ολοκλήρωση,* εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα 2007

18. Ιωακειμίδης Π. Κ., *Η Συνθήκη της Λισσαβώνας - Παρουσίαση, ανάλυση, αξιολόγηση*, εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα 2008

19. Κουσκουβέλης Ηλίας, *Εισαγωγή στην Πολιτική Επιστήμη και τη Θεωρία της Πολιτικής*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1997

20. Μακρυδημήτρης Αντώνης, *Κράτος και Κοινωνία των Πολιτών - Ελευθερία και Κοινωνική Δικαιοσύνη*, Μεταμεσονύκτιες εκδόσεις, Αθήνα 2006

21. Μανιτάκης Αντώνης*, Το «Σύνταγμα» της Ευρώπης, αντιμέτωπο με την εθνική και λαϊκή κυριαρχία*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2005

22. Μοσχονάς Ανδρέας (επιμέλεια), *Ευρωπαϊκή Ένωση επίκαιροι προβληματισμοί*, Ινστιτούτο Διεθνών Οικονομικών Σχέσεων – Ευρωπαϊκή Έδρα Jean Monnet – Πανεπιστήμιο Κρήτης, Εξάντας Εκδοτική ΑΕ, Αθήνα 2000

23. Μούσης Νίκος, *Ευρωπαϊκή Ένωση: Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2011

24. Σκανδάμης Νίκος, *Το παράδειγμα της Ευρωπαϊκής Διακυβέρνησης - Μεταξύ κυριαρχίας και αγοράς*, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα Κομοτηνή 2006

25. Σκουλάς Γιώργος*, Εισαγωγή στην Πολιτική Φιλοσοφία και Θεωρία – Ρεύματα Σκέψης και Στοχαστές της Νεωτερικότητας*, εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 2011

26. Σκουλάς Γιώργος, *Πολιτική Επιστήμη και Ιδεολογίες*, εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2010

27. Στεφάνου Κ. – Τσινισιζέλης Μ. – Φατούρος Αρ. – Χριστοδουλίδης Θ. (Επιμέλεια), *Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές - Τόμος Α΄: Ενοποιητική δυναμική – Δικαιοπραξία – Διακυβέρνηση*, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2006

28. Τσάτσος Θ. Δημήτρης, *Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία - Για μια Ευρωπαϊκή Ένωση των Κρατών, των Λαών, των Πολιτών και του Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Πολιτισμού*, εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα 2007

29. Τσάτσος Θ. Δημήτρης, *Η Έννοια της Δημοκρατίας στην Ευρωπαϊκή Συμπολιτεία*, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2007

30. Τσινισιζέλης Μ. Ι. – Χρυσοχόου Ν., *Ευρωπαϊκή Ένωση και Δημοκρατία: Δομικές Συνθήκες και Πολιτική Διαδικασία*, εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα 1995

31. Τσούκαλης Λουκάς, *Ποια Ευρώπη*, Εκδόσεις Ποταμός, Αθήνα 2004

Ηλεκτρονικές Πηγές

1. Επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης www.europa.eu

2. Ιστοσελίδα Ευρωπαϊκής Επιτροπής http://ec.europa.eu/index_el.htm

3. Δικτυακός τόπος Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και Συμβουλίου της ΕΕ http://www.consilium.europa.eu/el/home/

4. Ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΕΕ) και της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ) http://europa.eu/pol/pdf/qc3209190elc_002.pdf

5. Ιστοσελίδα Συνθήκη της Λισσαβώνας http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:FULL:EL:PDF και http://ec.europa.eu/archives/lisbon_treaty/index_el.htm

6. Διαδικτυακός τόπος Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης http://curia.europa.eu/jcms/jcms/j_6/

7. Διαδικτυακός τόπος Ευρωπαϊκής Κεντρικής τράπεζας https://www.ecb.europa.eu/ecb/html/index.el.html

8. Διαδικτυακός τόπος Ευρωπαϊκού ελεγκτικού Συνεδρίου http://www.eca.europa.eu/el/Pages/ecadefault.aspx

9. Νομοθετικές Αρμοδιότητες του ΕΚ http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/el/20150201PVL00004/Νομοθετικές-αρμοδιότητες

10. Ιστοσελίδα για την Πρωτοβουλία των Πολιτών http://www.citizens-initiative.eu/?p=272

11.Γλωσσάρι της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Δημοκρατικό Έλλειμμα http://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/democratic_deficit.html

12.Γιώργος Βοσκόπουλος https://www.presspublica.gr/η-νέα-μετά-δημοκρατική-ευρώπη/

13.Γιώργος Βοσκόπουλος https://www.presspublica.gr/enomeni-evropi-epiteygmata-provlimatismosavevaiotita/

14.Γιώργος Βοσκόπουλος https://www.presspublica.gr/το-μετέωρο-βήμα-της-ευρώπης/

Άρθρα

Avbelj Matej, «Can the New European Constitution Remedy the EU "Democratic Deficit"?», EU Monitoring and Advocacy Program, Open Society Institute, Ιούνιος 2009

Jürgen Habermas Why Europe Needs a Constitution", New Left Review 11-10-2001

Nielsen F. Brent and Alexander C-G. Subb(eds.), The European Union, Readings on the Theory and Practice of European Union, Macmillan Press, 1998

Philippe de Schoutheete, The Case for Europe, Unity, Diversity and Democracy in the European Union, Rienner publishers, London 2000.